

**Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, Τεχνών και
Ανθρωπιστικών Σπουδών**

**Ποια ήταν η Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την απασχόληση
που κλήθηκε να αντιμετωπίσει την οικονομική κρίση;
Η περίπτωση της Ελλάδας.**

ΛΟΥΚΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2023

**Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, Τεχνών και
Ανθρωπιστικών Σπουδών**

**Ποια ήταν η Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την απασχόληση
που κλήθηκε να αντιμετωπίσει την οικονομική κρίση;
Η περίπτωση της Ελλάδας.**

**Διπλωματική Εργασία η οποία υποβλήθηκε προς απόκτηση εξ
αποστάσεως μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών στην Ευρωπαϊκή
Πολιτική και Διακυβέρνηση στο Πανεπιστήμιο Νεάπολις**

ΛΟΥΚΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2023

Copyright © Ιωάννης Λουκάς, 2023. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

All rights reserved.

Η έγκριση της Διπλωματικής Εργασίας από το Πανεπιστήμιο Νεάπολις δεν υποδηλώνει
απαραιτήτως και αποδοχή των απόψεων του συγγραφέα εκ μέρους του Πανεπιστημίου.

Πίνακας Περιεχομένων

Πνευματικά δικαιώματα.....	i
Πίνακας περιεχομένων.....	ii
Σελίδα εγκυρότητας.....	iv
Περίληψη.....	1
Abstract.....	2
A' Μέρος	3
Κεφάλαιο 1 ^ο	3
1. Εισαγωγικό μέρος.....	3
1.1. Προσδιορισμός του προβλήματος.....	3
1.2. Αναγκαιότητα και σπουδαιότητα του θέματος.....	3
1.3. Βασικά ερευνητικά ερωτήματα προς διερεύνηση.....	4
1.4. Μεθοδολογία.....	4
1.5. Συμβολή της εργασίας.....	5
1.6. Συνοπτική παρουσίαση των κεφαλαίων.....	5
B' Μέρος	7
Κεφάλαιο 2 ^ο	7
2. Σύντομη ιστορική αναδρομή της Πολιτικής Απασχόλησης στην Ευρωπαϊκή Ένωση.....	7
Κεφάλαιο 3 ^ο	9
3. Βιβλιογραφική επισκόπηση της Παγκόσμιας Χρηματοοικονομικής κρίσης στην Ευρωπαϊκή Ένωση.....	9
3.1.Ορισμός της Οικονομικής Κρίσης.....	9
3.2. Χαρακτηριστικά της Οικονομικής Κρίσης.....	10
3.3.Σύντομο χρονικό ιστορικό της Παγκόσμιας Χρηματοοικονομικής κρίσης του 2008 στην Ευρωπαϊκή Ένωση.....	12
Κεφάλαιο 4 ^ο	14
4. Η περίπτωση της Ελλάδας.....	14

4.1.Η οικονομική κρίση στην Ελλάδα.....	14
4.2.Τα προγράμματα προσαρμογής (Μνημόνια).....	21
4.3.Το τοπίο στις εργασιακές σχέσεις μετά τα μνημόνια.....	22
Κεφάλαιο 5°	24
5. Βασικοί πυλώνες της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής Απασχόλησης.....	24
5.1. Λογική και δομή της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής Απασχόλησης πριν την οικονομική κρίση.....	24
5.2.Η ΕΣΑ και η επίδραση της στην περίπτωση της Ελλάδας.....	29
5.3. Η ΕΣΑ αντιμέτωπη με την κρίση.....	31
Γ' Μέρος	37
Συμπεράσματα.....	37
Βιβλιογραφία.....	40

Ονοματεπώνυμο Φοιτητή/Φοιτήτριας: ΙΩΑΝΝΗΣ ΛΟΥΚΑΣ

Τίτλος Μεταπτυχιακής Διατριβής: Ποια ήταν η Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την

Απασχόληση που κλήθηκε να αντιμετωπίσει την οικονομική κρίση : Η περίπτωση της Ελλάδας.

Η παρούσα Μεταπτυχιακή Διατριβή εκπονήθηκε στο πλαίσιο των σπουδών για την απόκτηση εξ αποστάσεως μεταπτυχιακού τίτλου στο Πανεπιστήμιο Νεάπολις και εγκρίθηκε στις [ημερομηνία έγκρισης] από τα μέλη της Εξεταστικής Επιτροπής.

Εξεταστική Επιτροπή:

Πρώτος επιβλέπων (Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφος).....[ονοματεπώνυμο, βαθμίδα, υπογραφή]

Μέλος Εξεταστικής Επιτροπής:[ονοματεπώνυμο, βαθμίδα, υπογραφή]

Μέλος Εξεταστικής Επιτροπής:[ονοματεπώνυμο, βαθμίδα, υπογραφή]

Περίληψη

Αντικείμενο της παρούσας εργασίας αποτελεί η μελέτη της πολιτικής απασχόλησης της Ευρώπης, δηλαδή της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής Απασχόλησης (ΕΣΑ) και κατά πόσο αυτή κρίθηκε τελικά ικανή ή όχι να αντιμετωπίσει την αλματώδη αύξηση της ανεργίας η οποία ήταν απόρροια της βαθιάς οικονομικής ύφεσης που προκάλεσε η παγκόσμια χρηματοοικονομική κρίση του 2008. Πιο συγκεκριμένα, θα μελετήσουμε τι συνέβη και στην περίπτωση της Ελλάδας. Θα δούμε πως η μνημονιακή πολιτική που ακολουθήθηκε λόγω της κρίσης διαμόρφωσε το εργασιακό τοπίο. Η μεθοδολογία που πρόκειται να ακολουθήσουμε είναι αυτή της βιβλιογραφικής επισκόπησης. Η εργασία μας διαμορφώνεται σε τρία μέρη. Το πρώτο μέρος είναι το εισαγωγικό μέρος όπου διατυπώνεται η προβληματική της μελέτης και τα βασικά ερευνητικά ερωτήματα. Ακολουθεί το δεύτερο μέρος, το κύριο ουσιαστικό μέρος της έρευνας μας, το οποίο αποτελείται από τέσσερα κεφάλαια. Αρχικά, γίνεται μία ιστορική αναδρομή της ΕΣΑ στην Ευρωπαϊκή Ένωση και ένα σύντομο χρονικό για την παγκόσμια χρηματοοικονομική κρίση. Στη συνέχεια, θα εξετάσουμε τι συνέβη στην περίπτωση της Ελλάδας, πιο συγκεκριμένα, θα δούμε την οικονομική κρίση στη χώρα μας, ποια προγράμματα προσαρμογής εφαρμόστηκαν και πως αυτά διαμόρφωσαν τελικά το τοπίο στις εργασιακές σχέσεις. Έπειτα, θα μελετήσουμε πως ήταν η ΕΣΑ πριν την κρίση, ποια ήταν η επίδραση της στην ελληνική αγορά εργασίας και τελικά πως η χρηματοπιστωτική κρίση την επηρέασε. Τέλος, στο τρίτο και τελευταίο μέρος των συμπερασμάτων, θα παραθέσουμε τους λόγους για τους οποίους θεωρούμε ότι η ΕΣΑ δεν στάθηκε ικανή να αναχαιτίσει και να συγκρατήσει την αλματώδη άνοδο της ανεργίας στα χρόνια της «βαθιάς» ύφεσης και των «Μνημονίων» στην Ελλάδα.

Λέξεις κλειδιά: ΕΣΑ, Χρηματοοικονομική κρίση, Ελληνική κρίση, ανεργία, προγράμματα προσαρμογής (μνημόνια)

Abstract

The object of this paper is the study of Europe's employment policy, i.e., the European Employment Strategy (EES), and whether or not it was efficient enough to face the increasing unemployment, which was the outcome of the economic recession, caused by the global financial crisis of 2008. More specifically, our research endeavor focuses in the case of Greece. We will see how the memorandum policy followed due to the crisis configured the labor landscape. The methodology we are going to follow is the bibliographic overview. Our paper is structured in three parts. The first part is the introduction, wherein the problem of the study and the basic research questions are defined. Following, the second and main part of our study contains four chapters. In more detail, a historical retrospective of the EES in the European Union and a short brief on the global financial crisis. Consequently, we will examine what happened in the case of Greece, more specifically, the economic crisis in our country, which adjustment programs were implemented, and how they affected the landscape in labor relations. Afterward, we will study how EES was used before the crisis, what was the impact on the Greek employment market, and finally, the financial crisis was affected. Finally, in the third and last part of our conclusions, we will present the reasons which we thought that the EES it was not able to stop and contain the rapid rise of unemployment during the years of the "deep" recession and the "Memorandums" in Greece.

Key words: EES, financial crisis, Greek crisis, unemployment, adjustment programs (memorandum)

Α' Μέρος

1. Εισαγωγικό μέρος

1.1. Προσδιορισμός του προβλήματος

Η Ευρωπαϊκή Ένωση, ισχυρίζονται πολλοί ερευνητές, υπέστη ισχυρό πλήγμα στις εργασιακές σχέσεις καθώς απώλεσε σε σημαντικό βαθμό θέσεις εργασίας παράλληλα με τη ραγδαία άνοδο της ανεργίας σε αρκετές χώρες εντός της Ένωσης, λόγω της μεγάλης οικονομικής κρίσης που ξέσπασε το 2007-2008 στις ΗΠΑ. Η πολιτική απασχόλησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης δοκιμάστηκε υπό αυτές τις νέες συνθήκες και η στρατηγική της (ΕΣΑ) κρίθηκε εκ του αποτελέσματος μη ικανή να αναχαιτίσει και να ανακόψει τις επιπτώσεις της κρίσης στην απασχόληση. (Καραμεσίνη, Μ., 2011). Αυτό το γεγονός θα αποτελέσει και το κύριο ερευνητικό ερώτημα της παρούσας εργασίας.

1.2. Αναγκαιότητα και σπουδαιότητα του θέματος

Η οικονομική κρίση που ξέσπασε το 2008 προξένησε σημαντικές συνέπειες τόσο στην οικονομία όσο και στην κοινωνία και έπρεπε να βρεθούν νέες πιο ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης προκειμένου να αντιμετωπίσουν την αλματώδη άνοδο της ανεργίας. Όλες λοιπόν αυτές οι πολιτικές καλό θα ήταν να μελετηθούν προκειμένου να μπορέσουμε να εξετάσουμε κατά πόσο συνεισέφεραν τελικά στο να αντιμετωπιστεί αυτό το φαινόμενο.

Όλα τα κράτη-μέλη της ΕΕ κλήθηκαν τώρα να αντιμετωπίσουν το πολύ δύσκολο πρόβλημα της ραγδαίας ανόδου της ανεργίας. Για να το καταφέρουν όμως αυτό θα έπρεπε ταυτόχρονα να βοηθήσουν με κάποιο τρόπο την αγορά εργασίας να τονωθεί αλλά και η απασχόληση να αυξηθεί και για αυτό το σκοπό υιοθετήθηκαν διάφορες πολιτικές απασχόλησης.

Στα πλαίσια της Στρατηγικής «Ευρώπη 2020», περιλαμβανόταν και η ΕΣΑ, η οποία ουσιαστικά ήταν το πιο σημαντικό «βήμα» της ΕΕ για την απασχόληση. Στόχος αυτής της νέας στρατηγικής ήταν να μπορέσει να βοηθήσει τα κράτη-μέλη να αντιμετωπίσουν όλες αυτές τις προκλήσεις και τις δυσκολίες που ήταν απόρροια της οικονομικής κρίσης και πιο συγκεκριμένα την ανεργία και την υποαπασχόληση. (Αλπάτη, Ε. , 2018).

1.3. Βασικά ερευνητικά ερωτήματα προς διερεύνηση

- Τόσο η ΕΣΑ προ κρίσης όσο και η ΕΣΑ μετά την κρίση, θεωρούσε ως πρόβλημα ανεργίας μόνο τη διαρθρωτική και δεν λάμβανε υπόψη της τις επιπτώσεις που προξένησε η ύφεση αλλά και η μείωση της ζήτησης στην απασχόληση. (Καραμεσίνη, Μ., 2011). Ποια ήταν λοιπόν η λογική της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής Απασχόλησης πριν την οικονομική κρίση και πως διαμορφώθηκε μετά;
- Αποδείχθηκε τελικά κατάλληλη για να αντιμετωπίσει την αλματώδη αύξηση της ανεργίας που εμφανίστηκε μετά την οικονομική κρίση;
- Μετά την κρίση ακολούθησε ένα μεγάλο χρονικό διάστημα όπου στη χώρα μας είχαμε την περίοδο των Μνημονίων. Αυτό είχε ως συνέπεια η «αγορά εργασίας» να απελευθερωθεί σε τέτοιο σημείο όπου σε πολύ μικρό χρονικό διάστημα να αλλάξει ριζικά το τοπίο στις εργασιακές σχέσεις. (Κουζής, Γ., 2016). Θα προσπαθήσουμε να εξετάσουμε πως τα διάφορα μνημόνια που εφαρμόστηκαν διαμόρφωσαν το τοπίο στις εργασιακές σχέσεις;
- Στην περίπτωση της χώρας μας εφαρμόστηκαν διάφορα μέτρα «εξυγίανσης» της οικονομίας μας. Όλα αυτά τα μέτρα που υιοθετήθηκαν, δεν ήταν κάτι το καινούργιο στην Ευρωπαϊκή Ένωση ούτε ήταν η Ελλάδα η πρώτη χώρα που υιοθετήθηκαν. Διάφορα μέτρα σαν αυτά εφαρμόστηκαν και σε διάφορες χώρες της Ευρώπης σε διαφορετικές χρονικές περιόδους την τελευταία 25ετία. (Κουζής, Γ., 2016). Αυτό θα είναι και το τελευταίο μας ερευνητικό ερώτημα, τι συνέβη πραγματικά στην περίπτωση της Ελλάδας;

1.4. Μεθοδολογία

Η έρευνα μας αποτελεί ουσιαστικά μία δευτερογενής έρευνα. Πρόκειται δηλαδή να διερευνήσουμε ήδη επεξεργασμένο υλικό. Συνηθέστερη μέθοδος δευτερογενούς έρευνας είναι η βιβλιογραφική επισκόπηση που σκοπό έχει να εντοπίσει, να μελετήσει, να αναλύσει ακόμη και να κάνει κριτική παρουσίαση θέσεων και δεδομένων από ήδη δημοσιευμένα κείμενα. Η μεθοδολογία λοιπόν που πρόκειται να ακολουθήσουμε στη συγκεκριμένη έρευνα θα επικεντρωθεί στη βιβλιογραφική επισκόπηση.

Μέσω αυτής της μεθόδου, θα κάνουμε πρώτα από όλα μία λεπτομερή επιλογή, μελέτη, καταγραφή και αρχειοθέτηση των κύριων βιβλιογραφικών πηγών που θα χρησιμοποιήσουμε έτσι ώστε να αποσαφηνίσουμε τις κύριες έννοιες και τα όρια του θέματος μας. Επιπλέον, αυτό θα μας βοηθήσει προκειμένου να οργανώσουμε με περισσότερη

ακρίβεια τη μεθοδολογία μας. Εφαρμόζοντας αυτή τη μεθοδολογία θα προσπαθήσουμε να μην κάνουμε μία απλή παράθεση της ήδη υπάρχουσας βιβλιογραφίας αλλά συγχρόνως να σχολιάσουμε και να κάνουμε μία κριτική ανάλυση των πηγών και ίσως σε κάποιες περιπτώσεις να παρουσιάσουμε και κάποια βασικά συμπεράσματα της κάθε μελέτης.

Η διαδικασία εκτέλεσης της βιβλιογραφικής επισκόπησης θα περιλαμβάνει:

- Ηλεκτρονική αναζήτηση πηγών
- Αναζήτηση μέσω κατάλληλων ευρετηρίων και λέξεων-κλειδιά
- Καταγραφή όλων των πηγών/δεδομένων που εντοπίσαμε
- Κριτική ανάλυση του κάθε άρθρου

Για να υλοποιήσουμε την έρευνα μας, δεδομένου του ότι θα ακολουθήσουμε όπως είπαμε τη μεθοδολογία της βιβλιογραφικής επισκόπησης, θα συλλέξουμε το υλικό μας από διάφορες πηγές όπως:

- Βιβλία, τόσο σε έντυπη όσο και ηλεκτρονική μορφή
- Εργασίες, Διατριβές, Μελέτες
- Άρθρα δημοσιευμένα σε επιστημονικά περιοδικά
- Πληροφορίες από το διαδίκτυο μέσα από βάσεις δεδομένων (Google Scholar, καταθετήριο ΗΦΑΙΣΤΟΣ, ψηφιακά αποθετήρια-βιβλιοθήκες των πανεπιστημιακών βιβλιοθηκών κ.α.) όπου χρησιμοποιούνται λέξεις-κλειδιά.
- Συνήθως, η βιβλιογραφία που παρατίθεται στις βασικές πηγές που έχουμε βρει μπορεί να αποτελέσει επίσης σημαντική υποβοήθηση για την κατάρτιση ενός επιπρόσθετου καταλόγου βιβλιογραφικών πηγών.

1.5. Συμβολή της εργασίας

Η παρούσα μελέτη καλείται να εξετάσει μέσα από το πρίσμα της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής για την απασχόληση ένα κοινωνικό φαινόμενο όπως είναι αυτό της ανεργίας, όπου σε καιρό υφέσεων λαμβάνει πέρα από οικονομικές και πολύ έντονες κοινωνικές διαστάσεις. Θα προσπαθήσουμε λοιπόν, να δούμε πως στα πλαίσια αυτά κατόρθωσε τελικά ή όχι η πολιτική αυτή να αντιμετωπίσει και κατά πόσο το φαινόμενο αυτό.

1.6. Συνοπτική παρουσίαση των κεφαλαίων

Η εργασία μας ουσιαστικά χωρίζεται σε τρία μέρη. Στο πρώτο μέρος, όπου βρισκόμαστε τώρα, είναι το εισαγωγικό μέρος όπου παρουσιάζονται όπως είδαμε, το θέμα της έρευνας και η σπουδαιότητα του. Στη συνέχεια παραθέτονται τα βασικά ερευνητικά

ερωτήματα προς διερεύνηση, η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε, τονίζεται η συμβολή της μελέτης και γίνεται μία συνοπτική παρουσίαση των κεφαλαίων.

Ακολουθεί το δεύτερο μέρος, το οποίο αποτελεί και το κυρίως μέρος αυτής. Αρχικά, στο κεφάλαιο 2, θα προσπαθήσουμε ουσιαστικά να κάνουμε μία ιστορική αναδρομή της πολιτικής απασχόλησης στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Θα δούμε πως πολύ νωρίς, ακόμη με τη «Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Κοινότητα Άνθρακα και Χάλυβα» (1951) η Ευρώπη πήρε κάποια πρώτα μέτρα σχετικά με την απασχόληση. Θα συνεχίσουμε την ανάλυση μας ολοκληρώνοντας με μία σύντομη ιστορική αναδρομή. Στη συνέχεια, στο κεφάλαιο 3, μέσω μιας βιβλιογραφικής επισκόπησης θα επιχειρήσουμε, να παρουσιάσουμε την παγκόσμια οικονομική κρίση και πως αυτή έπληξε την Ευρωπαϊκή Ένωση. Θα αναφερθούμε αρχικά, στο τι είναι η οικονομική κρίση και ποια στοιχεία την χαρακτηρίζουν και θα ολοκληρώσουμε αυτό το κεφάλαιο με ένα σύντομο χρονικό ιστορικό της Παγκόσμιας Χρηματοοικονομικής Κρίσης του 2008 στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Στο κεφάλαιο 4, θα μελετήσουμε την περίπτωση της Ελλάδας. Αρχικά, θα δούμε με ποιο τρόπο εκδηλώθηκε η οικονομική κρίση στη χώρα μας, τι είδους προγράμματα προσαρμογής (μνημόνια) εφαρμόστηκαν ενώ τέλος, θα δούμε πως διαμορφώθηκε το τοπίο στις εργασιακές σχέσεις μετά από αυτά. Στο πέμπτο και τελευταίο κεφάλαιο θα μιλήσουμε για τους βασικούς πυλώνες της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής Απασχόλησης. Πιο συγκεκριμένα, θα δούμε τη λογική της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής Απασχόλησης πριν την οικονομική κρίση, πως επηρέασε την αγορά εργασίας στην Ελλάδα και πως αυτή διαμορφώθηκε όταν ήρθε αντιμέτωπη με τη μεγάλη οικονομική ύφεση. Η εργασία μας θα ολοκληρωθεί στο τρίτο μέρος, όπου εδώ θα παρουσιάσουμε τα αποτελέσματα που είχε η μελέτη μας και θα γίνει μία σύντομη συζήτηση πάνω σε αυτά.

B' Μέρος

2. Σύντομη ιστορική αναδρομή της πολιτικής Απασχόλησης στην Ευρωπαϊκή Ένωση

Η απασχόληση αποτελεί ένα από τα πιο σημαντικά ζητήματα σε μία κοινωνία, σε ένα κράτος και όπως αντιλαμβάνεται κανείς και στην Ευρωπαϊκή Ένωση, εφόσον από αυτήν εξαρτάται και η πορεία της οικονομίας. Για αυτό το λόγο, η Ευρωπαϊκή Ένωση δίνει πολύ μεγάλη βαρύτητα σε αυτό τον τομέα. Ξεκινώντας μία σύντομη ανασκόπηση στην ιστορία, πολύ νωρίς ακόμη, με τη «Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Κοινότητα Άνθρακα και Χάλυβα» (1951) η Ευρώπη πήρε κάποια πρώτα μέτρα σχετικά με την απασχόληση. Πιο αναλυτικά, ενισχύθηκαν οι εργαζόμενοι στους τομείς άνθρακα και χάλυβα, οι οποίοι βρίσκονταν σε δύσκολη κατάσταση λόγω της βιομηχανικής αναδιάρθρωσης (Βαρεία, Ι., 2013). Ενώ παράλληλα, σύμφωνα πάλι με τη Βαρεία, Ι. (2013), η Ένωση, αποφασίζει πως η ύπαρξη ενός άλλου οργάνου το οποίο θα είχε ως αρμοδιότητα του την απασχόληση με πιο κοινωνικά θέματα, θα ήταν πολύ αποτελεσματικό για την καταπολέμηση της ανεργίας, έτσι συστήνεται το «Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ)».

Ταυτόχρονα, με τη «Συνθήκη της Ρώμης» το 1957, η Ευρώπη προσπαθεί να αποκτήσει έναν πιο κοινωνικό χαρακτήρα. Σε αυτή τη Συνθήκη περιλαμβάνονται διάφορες επισημάνσεις για θέματα που είχαν να κάνουν τόσο με την καταπολέμηση της ανεργίας όσο και με γενικότερα θέματα κοινωνικού περιεχομένου.

Μετά τη Συνθήκη της Ρώμης, ακολούθησε η Συνθήκη του Μάαστριχτ, το 1992, όπου υπήρξε η πρόβλεψη για ενδυνάμωση των αρμοδιοτήτων της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, για τα ζητήματα της απασχόλησης. Καθώς αυξάνονταν τα επίπεδα της ανεργίας, η ΕΕ αποφάσισε να δημοσιεύσει τις προτάσεις της για μία συντονισμένη προσπάθεια να διαμορφώσει μία ενιαία στρατηγική, που θα στόχευε να καταπολεμήσει την ανεργία αλλά ταυτόχρονα να ενισχύσει και την απασχόληση και της έδωσε τον τίτλο: «Ανάπτυξη, Ανταγωνιστικότητα, Απασχόληση» (Φωτεινάτου, Μ.Α., 2016).

Λίγο αργότερα, το 1993, μέσα από τις επιταγές της Πράσινης Βίβλου, προέκυψε η Λευκή Βίβλος, μέσω της οποίας καθορίστηκαν κάποιες συγκεκριμένες μεταρρυθμίσεις και ενέργειες για τα συστήματα απασχόλησης των κρατών. Πιο συγκεκριμένα, η Λευκή Βίβλος, περιλάμβανε διάφορες θεμελιώδεις προτάσεις όπου κύριος στόχος τους ήταν να μειωθεί το ποσοστό ανεργίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Ακόμη έπεσαν στο τραπέζι και νέες ιδέες για

την κοινωνική ασφάλεια, τη δημόσια υγεία καθώς και προτάσεις για μέτρα τα οποία θα εφαρμόζονταν από τα κράτη-μέλη και βοηθούσαν να τονωθεί η απασχόληση (Πηγή:europa.eu). Η Ευρωπαϊκή Οικονομική Στρατηγική καθώς και η Στρατηγική της Απασχόλησης μπόηκαν ψηλά στην ατζέντα της ΕΕ υπό τις κατευθύνσεις της Λευκής Βίβλου που στόχευε στην ανάπτυξη της ανταγωνιστικότητας με ταυτόχρονη τόνωση της απασχόλησης, με απώτερο σκοπό τη μείωση του επιπέδου ανεργίας των χωρών της ΕΕ.(Βαρεία, Ι., 2013).

Στη συνέχεια, η Σύνοδος Κορυφής που πραγματοποιήθηκε στο Έσσην το 1994, προσδιόρισε τις διαδικασίες λειτουργίας της και ουσιαστικά καταστρώθηκαν τα σχέδια δράσης σε τομείς με αντίκτυπο στην αγορά εργασίας, όπως για παράδειγμα η τόνωση των επενδύσεων επαγγελματικής κατάρτισης, τόνωση για θέσεις εργασίας με ταυτόχρονη μείωση του έμμεσου κόστους. Λίγο αργότερα, τον Ιούνιο του 1997, ακολούθησε το «Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Άμστερνταμ», όπου ορίστηκε η «Νέα Στρατηγική για την Απασχόληση», που σύμφωνα με αυτήν, η ανεργία αναδεικνύεται σε «κοινό ευρωπαϊκό πρόβλημα» και τίθεται σε θέμα «κοινού ενδιαφέροντος» με συντονισμένη δράση των κρατών-μελών, εντός των πλαισίων του Συμβουλίου και πρόβλεψη συγκεκριμένων μέτρων.

Πριν τη «Συνθήκη του Άμστερνταμ» (1998), η «Σύνοδος κορυφής του Λουξεμβούργου» που προηγήθηκε (1997) έθεσε τις βάσεις της «Ευρωπαϊκής Στρατηγικής Απασχόλησης» (ΕΣΑ) το διάστημα 1997-2005. Σε αυτή τη σύνοδο τέθηκαν οι κατευθυντήριες γραμμές προκειμένου ουσιαστικά να ξεκινήσει με τη «Συνθήκη του Άμστερνταμ». Βέβαια, είναι γεγονός, πως οι δράσεις που τέθηκαν δεν είχαν δεσμευτικό χαρακτήρα και η προαιρετική βάση τους σε επίπεδο συντονισμού κρατών-μελών στο θέμα της απασχόλησης, θα μπορούσαν να προκαλέσουν αμφισβήτηση της αποτελεσματικότητας τους. Κανένας όμως, δεν θα μπορούσε να αμφισβητήσει το γεγονός, πως η Συνθήκη του Άμστερνταμ, συμπεριλαμβάνοντας το νέο τίτλο για την απασχόληση, διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στην ανάληψη πλήρους δράσης της ΕΕ στον τομέα της απασχόλησης (Φλώρου, Κ.).

Με τη νέα χιλιετία, το «Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Λισαβόνας» θέτει έναν νέο ουσιαστικό στόχο: η ΕΕ να αποτελέσει «ανταγωνιστικότερη και δυναμικότερη οικονομία της γνώσης» θέτοντας την «Πολιτική της Απασχόλησης» σε προτεραιότητα στα πλαίσια μίας ευρύτερης Κοινωνικής Πολιτικής. Όπως είδαμε και στο Σακελλαρόπουλο, Θ. (2011:200), «οι πιο αξιοσημείωτες αλλαγές που εντάχθηκαν μέσω της Στρατηγικής της Λισαβόνας ως προς την Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την Απασχόληση αφορούσαν από τη

μία την ανάδειξη της πλήρους απασχόλησης σε έναν από τους μακροπρόθεσμους στόχους της ΕΕ και από την άλλη στη βελτίωση της ποιότητας εργασίας». Στη συνέχεια, λόγω εμφάνισης της οικονομικής κρίσης (2008), η ΕΕ το 2010 θέτει νέα Στρατηγική της «Ευρώπης 2020», η οποία κλήθηκε να αντικαταστήσει την «Στρατηγική της Λισαβόνας» με σκοπό να αντιμετωπίσει τις κοινωνικές συνέπειες αυτής της κρίσης, όπου υπήρξαν σημαντικές απώλειες θέσεων εργασίας σε συνδυασμό με ραγδαία αύξηση της ανεργίας.

Ολοκληρώνοντας αυτή τη σύντομη ιστορική αναδρομή για την Ευρωπαϊκή Στρατηγική της Απασχόλησης στην Ευρωπαϊκή Ένωση, διαπιστώνουμε, όπως επισημαίνεται και στους Καραμεσίνη, Μ. & Κουζή, Γ., (2005: 81), πως «βασικότερος στόχος της ΕΣΑ, σε όλες τις φάσεις εξέλιξης της είναι η επίτευξη ενός υψηλού επιπέδου απασχόλησης». Αυτό μπορεί να επιτευχθεί δια μέσου της τόνωσης του επιχειρηματικού κλίματος που μπορεί να οδηγήσει σε βελτίωση όσον αφορά την απορρόφηση του εργατικού δυναμικού. Ως αποτέλεσμα επιδιώκεται να αυξηθεί η ζήτηση εργασίας, να ενισχυθεί η ισότητα των ευκαιριών και, τέλος, της ανάπτυξης της αρχής της ευελιξίας μέσω της οποίας θεωρείται ότι θα αυξηθεί η απασχόληση λόγω του ότι θα βελτιωθεί και η ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων (Καραμεσίνη, Μ. & Κουζής, Γ., 2005).

3. Βιβλιογραφική επισκόπηση της Παγκόσμιας Χρηματοπιστωτικής Κρίσης στην Ευρωπαϊκή Ένωση

3.1. Ορισμός της Οικονομικής Κρίσης

Μία οικονομία μπορούμε να πούμε πως βιώνει μία «οικονομική κρίση» όταν χάνει διαρκώς και σημαντικά την οικονομική της δραστηριότητα (εθνικό προϊόν, απασχόληση, επενδύσεις κλπ.). Οι επενδύσεις θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως ο βασικότερος δείκτης της οικονομικής δραστηριότητας. Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά και ο Οικονομολόγος, Κουφάρης, Γ. (2010), οι επενδύσεις μπορούν να επηρεάσουν άμεσα όλα τα οικονομικά μεγέθη διότι η αυξομείωση τους τα συμπαρασύρει.

Παράλληλα, ο Frederic S. Mishkin, (1991), στο άρθρο του με τίτλο «Anatomy of a Financial crisis», δήλωσε για την οικονομική κρίση πως είναι αποτέλεσμα λανθανουσών επιλογών που έχει ως αποτέλεσμα να αυξάνεται ο κίνδυνος διοχέτευσης κεφαλαίων σε

αποδοτικές επενδύσεις. Η οικονομία μπαίνει σε κατάσταση ανισορροπίας απομακρυνόμενη από τους μέσους δείκτες οικονομικής ανάπτυξης. Πρόκειται για μία «υφεσιακή δίνη» όπου η οικονομία κινείται απομακρυνόμενη από το ζητούμενο της οικονομικής ανάπτυξης. Το υφεσιακό σπирάλ την κρατά καθηλωμένη σε ένα γενικότερο αρνητικό και επενδυτικό κλίμα όπου εμφανίζονται ευρύτερες επιπτώσεις πέραν του τραπεζικού συστήματος.

Όπως αναφέρεται και στην ιστοσελίδα της «Ευρωπαϊκής Επιτροπής» (European Commission), η φάση της οικονομικής κρίσης είναι μία εκ των κύριων φάσεων του «οικονομικού κύκλου» με κύριο χαρακτηριστικό τη διαρκή συρρίκνωση του γενικού επιπέδου της οικονομίας.

3.2. Χαρακτηριστικά της Οικονομικής κρίσης

Η οικονομική κρίση αποτελεί φάση των λεγόμενων οικονομικών διακυμάνσεων ή οικονομικών κύκλων. Οι οικονομικές διακυμάνσεις αναφέρονται σε σημαντικά μακροοικονομικά μεγέθη όπως του εισοδήματος, της παραγωγής, της απασχόλησης, του πληθωρισμού και της ανεργίας. Όπως φαίνεται και παρακάτω στο Διάγραμμα 1. η οικονομική δραστηριότητα έχει διαχρονική αυξητική πορεία με τις φάσεις ωστόσο να ακολουθούν κινήσεις περιοδικής συνάρτησης εκατέρωθεν της ευθείας που την ορίζει.

Οι «οικονομικοί κύκλοι» θεωρούνται λοιπόν συνεχείς αυξήσεις και μειώσεις της οικονομικής δραστηριότητας που λαμβάνουν χώρα σε μία οικονομία. Δια μέσου στατιστικών παρατηρήσεων έχει διαπιστωθεί πως οι «οικονομικοί κύκλοι» έχουν «μέσο όρο ζωής περίπου από 7 έως 11 χρόνια». Η φάση της οικονομικής κρίσης αποτελεί το τοπικό μέγιστο της περιοδικής συνάρτησης καθώς είναι το σημείο εναλλαγής μεταξύ ανόδου και καθόδου της οικονομικής δραστηριότητας.

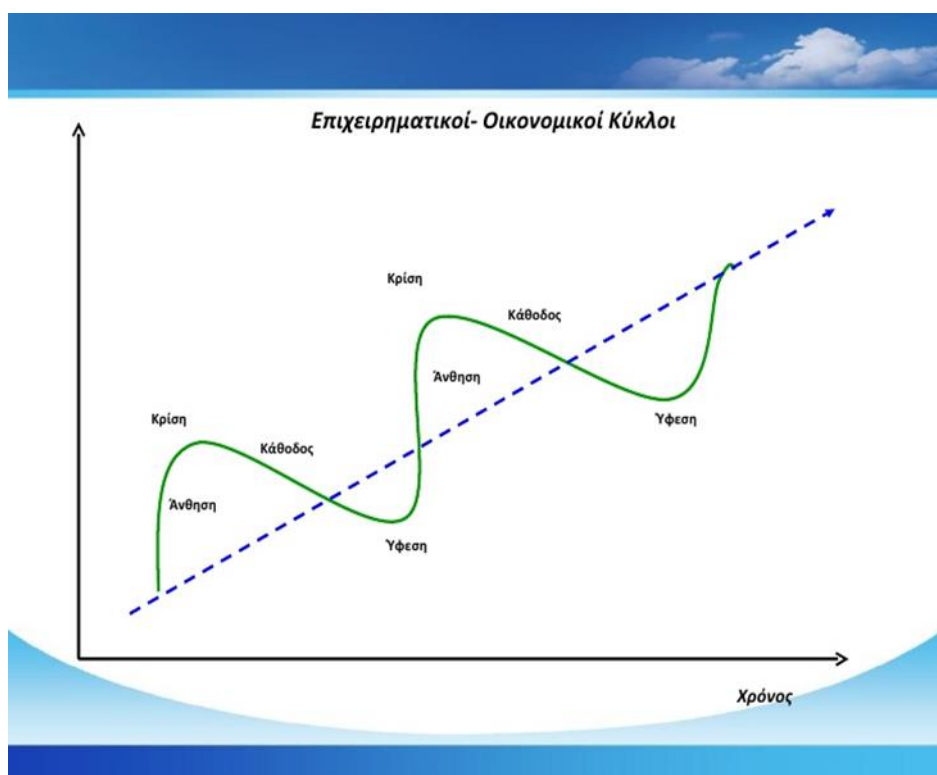
Σύμφωνα με τους Γεωργακόπουλος et. al. (2007), όταν προσπαθούμε να εξηγήσουμε τη φάση της οικονομικής κρίσης, το πρώτο γεγονός που διαπιστώνουμε είναι πως η ανοδική τάση της οικονομίας κάποτε ανακόπτεται (λόγω ποικίλων αιτιών) και μοιραία η οικονομία διέρχεται στη φάση της καθόδου και της ύφεσης.

Τι συμβαίνει λοιπόν στην περίπτωση που η οικονομία διέρχεται από τη φάση της κρίσης;

Παρατηρείται η εμφάνιση πληθωριστικών τάσεων (αύξηση γενικού επιπέδου τιμών) καθώς η οικονομία επιτυγχάνει σχεδόν πλήρη αξιοποίηση του μεταβλητού συντελεστή

παραγωγής εργασία (πλήρης απασχόληση). Αποτέλεσμα είναι η εμφάνιση «στενοτήτων» σε εξειδικευμένο εργατικό δυναμικό. Η κυκλική ανεργία (ανεργία ανεπαρκούς ζήτησης ή κενυσιανή ανεργία) αποτελεί προϊόν των υποεπενδύσεων που παρατηρούνται στην οικονομική δραστηριότητα. Η περαιτέρω αύξηση της οικονομικής δραστηριότητας δυσχεραίνεται γεγονός που οδηγεί σε γενίκευση των πληθωριστικών τάσεων σε συνδυασμό με την αύξηση του κόστους παραγωγής. Η ανοδική πορεία είναι αδύνατον να συνεχιστεί καθώς η οικονομία είναι ολοένα και περισσότερο «ευαίσθητη» σε εξωγενείς παράγοντες που την επηρεάζουν. Η φάση της καθόδου αποτελεί φυσικό επακόλουθο.

Μία απλοποιημένη εικόνα του οικονομικού κύκλου και όλων όσων είπαμε προηγουμένως απεικονίζεται στο παρακάτω διάγραμμα.

Διάγραμμα 1.

Πηγή: <https://oikonomikesdiakymanseis.weebly.com>

Οι πιο κύριες φάσεις θεωρούνται η άνοδος και η κάθοδος. Η μετάβαση από την άνοδο στην κάθοδο περνάει από την κρίση και η μετάβαση από την κάθοδο στην άνοδο περνάει από τη φάση της ύφεσης.

Όπως μας έχει δείξει και η ιστορία, οι «οικονομικές κρίσεις» όπως και η παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 που μελετάμε τώρα προκύπτουν μέσα από τη φύση του ίδιου του καπιταλιστικού συστήματος παραγωγής και διανομής των προϊόντων. Οι παρεμβάσεις θεωρούνται επιβεβλημένες τόσο από την πλευρά του κράτους όσο και από

άλλους οικονομικούς παράγοντες, προκειμένου να υπάρξει επανεκκίνηση της οικονομίας με συγκεκριμένες «τονωτικές ενέσεις».

3.3. Σύντομο χρονικό ιστορικό της Παγκόσμιας Χρηματοοικονομικής κρίσης του 2008 στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Μετά το ξέσπασμα της μεγάλης οικονομικής κρίσης του 2008 η Ευρώπη και κατ' επέκταση η Ευρωπαϊκή οικονομία επλήγησαν σε σημαντικό βαθμό. Η ΕΕ και η Ευρωζώνη κλήθηκαν να αντιμετωπίσουν τη σοβαρότερη κρίση της μέχρι τώρα βραχύβιας μεταπολεμικής περιόδου. Αναμφίβολα, οι χώρες του Νότου ήταν αυτές που δέχθηκαν τις σοβαρότερες επιπτώσεις της κρίσης. Πρώτου όμως δούμε πως αυτή η Παγκόσμια κρίση επηρέασε την ΕΕ, ας δούμε πρώτα από όλα πως ξεκίνησε.

Οι κρίσεις που συμβαίνουν στην Παγκόσμια οικονομική ιστορία για πολλούς αναλυτές θεωρούνται πως δεν μπορούν να αποφευχθούν και εμφανίζουν μία περιοδικότητα ως προς τη χρονική διάρκεια τους. Διάφορες προειδοποιήσεις μπορούν να υπάρχουν μέσα από οικονομικές αναλύσεις ωστόσο τις περισσότερες φορές οι κρίσεις έρχονται απροσδόκητα, όπως συνέβη και στη περίπτωση των ΗΠΑ το 2008. Η χρηματοπιστωτική κρίση, όπως είναι προφανές και από τον όρο, έπληξε το χρηματοπιστωτικό τομέα. Παρόλα αυτά και λαμβάνοντας υπόψη τη σύνδεση του χρηματοπιστωτικού τομέα-πραγματικής οικονομίας είναι αναπόφευκτες οι όποιες επιδράσεις.

«Η οικονομική κρίση που προκάλεσε όλεθρο στις αγορές τόσο των ΗΠΑ όσο και σε όλες τις χώρες του κόσμου τον Αύγουστο του 2007, είχε τις ρίζες της σε μία φούσκα των τιμών των περιουσιακών στοιχείων που αλληλοεπιδρούσε με νέα είδη χρηματοοικονομικών καινοτομιών που συγκάλυπταν τον κίνδυνο, καθώς και με εταιρείες που απέτυχαν να ακολουθήσουν μία δική τους διαχείριση κινδύνων και επίσης και με ρυθμιστικές αρχές και επόπτες που απέτυχαν να περιορίσουν την ανάληψη υπερβολικού κινδύνου» Baily, MN, Litan, RE,& Johnson, MS. (2008 :7).

Στις ΗΠΑ η συγκράτηση των επιτοκίων σε τόσο χαμηλά επίπεδα για επτά συνεχόμενα έτη, ευνόησε πολύ την αγορά ακινήτων. Όλο αυτό είχε ως αποτέλεσμα τη μεγάλη διόγκωση των δανείων υψηλού κινδύνου (subprime loans). Με πιο απλά λόγια, όπως διαβάζουμε και στο Μελά, Κ. (2011), η κρίση προέκυψε από τη μεγάλη επέκταση των στεγαστικών δανείων σε επισφαλή άτομα, δηλαδή σε άτομα τα οποία δεν μπορούσαν να

πληρώσουν τις δόσεις των δανείων. Στη συνέχεια οι τράπεζες ξεκίνησαν να μετατρέπουν αυτά τα επισφαλή Δάνεια σε Ομόλογα, δηλαδή τους έδιναν «τίτλο». Αυτό είχε ως αποτέλεσμα, να μην να περιμένουν ότι θα λάβουν τις δανειακές οφειλές που θα τους απέφεραν υψηλό κέρδος, αλλά από την άλλη εξακολουθούσαν να εμπεριέχουν υψηλό κίνδυνο.

Στην περίπτωση αυτής της προσπάθειας αναχαίτισης του κινδύνου η Αμερικανική κυβέρνηση παρεμβαίνει προκειμένου να δώσει λύσεις στο πρόβλημα. Παρόλη αυτή την προσπάθεια όμως, η οικονομική ύφεση κατάφερε να επηρεάσει και την πραγματική οικονομία βυθίζοντας έτσι με αυτό τον τρόπο τις ΗΠΑ σε βαθιά ύφεση. Η ανεργία αυξήθηκε ραγδαία, εμφανίστηκαν νέες πληθωριστικές πιέσεις κλπ.

Όπως είναι λογικό, η οικονομική κρίση που ξέσπασε στις ΗΠΑ εξαπλώθηκε πολύ γρήγορα και ήταν καθαρά θέμα χρόνου για το πότε θα πλήξει την Ευρώπη. Παρά τον Ευρωπαϊκό έως τότε καθισχυασμό, η επενδυτική τράπεζα Northern Rock της Μ. Βρετανίας αποτέλεσε το «πρώτο θύμα» της εξάπλωσης της κρίσης στην Ευρώπη και ως εκ τούτου πέρασε στα χέρια του κράτους για να μην καταρρεύσει. Στη συνέχεια, ακολούθησε και η κατάρρευση του Χρηματοπιστωτικού συστήματος της Ισλανδίας. Οι χώρες αυτές επηρεάστηκαν πρωτίστως λόγω της αναπτυγμένης διεθνούς οικονομικής βιομηχανίας (Μ. Βρετανία) και λόγω του αναπτυγμένου χρηματοοικονομικού τομέα που διέθεταν (Ισλανδία και Ιρλανδία). «Η στενή σχέση των ευρώ-ατλαντικών χρηματοπιστωτικών αγορών, η άμεση αλληλεξάρτηση των αγορών αγαθών και υπηρεσιών, οι υψηλές εκατέρωθεν άμεσες επενδύσεις κ.α. είχαν ως συνέπεια η κρίση τελικά να μεταδοθεί και στις χώρες του ευρώ» (Maris, G., & Manoli, P., 2022).

Αποτέλεσμα αυτής της «μετάδοσης» ήταν να πληγεί ο νευραλγικός τομέας των επενδύσεων συμπαρασύροντας έτσι και τις βασικές συνιστώσες της πραγματικής οικονομίας (παραγόμενο προϊόν, απασχολησιμότητα, εθνικό εισόδημα κλπ.). «Όλη αυτή η έλλειψη τραπεζικών χρηματοδοτήσεων προς τις επιχειρήσεις είχε απόρροια μία εντονότερη επιβράδυνση της οικονομίας ενώ ταυτόχρονα οι Ευρωπαίοι καταναλωτές δεν μπορούσαν πλέον να δανειστούν χρήματα όχι μόνο για την αγορά σπιτιού ή μέσου μεταφοράς, αλλά ακόμη και για να μπορέσουν να καλύψουν βασικές τους ανάγκες» (Maris, G., & Flouros, F., 2021).

Η ΕΕ στην ουσία δεν διέθετε κάποιο συγκεκριμένο σύστημα διαχείρισης κρίσεων και έτσι λόγω αυτού πρωταγωνιστικό ρόλο έπαιξαν «η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ), οι Εθνικές Τράπεζες, το Eurogroup, το ECOFIN, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, οι Κυβερνήσεις των κρατών-μελών της,

τα Εθνικά Κοινοβούλια, τα Εθνικά Πολιτικά κόμματα κ.α.» (Ζάρδας, Α., Απ., 2015). Αργότερα, σημαντικό ρόλο διαδραμάτισαν και θεσμοί όπως το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ), οι « Οίκοι Αξιολόγησης» κ.α.

4. Η Περίπτωση της Ελλάδας

Σε αυτή την ενότητα θα μελετήσουμε τι συνέβη στην περίπτωση της χώρας μας όταν η Παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση «χτύπησε» και τη δική μας πόρτα.

4.1. Η οικονομική κρίση στην Ελλάδα

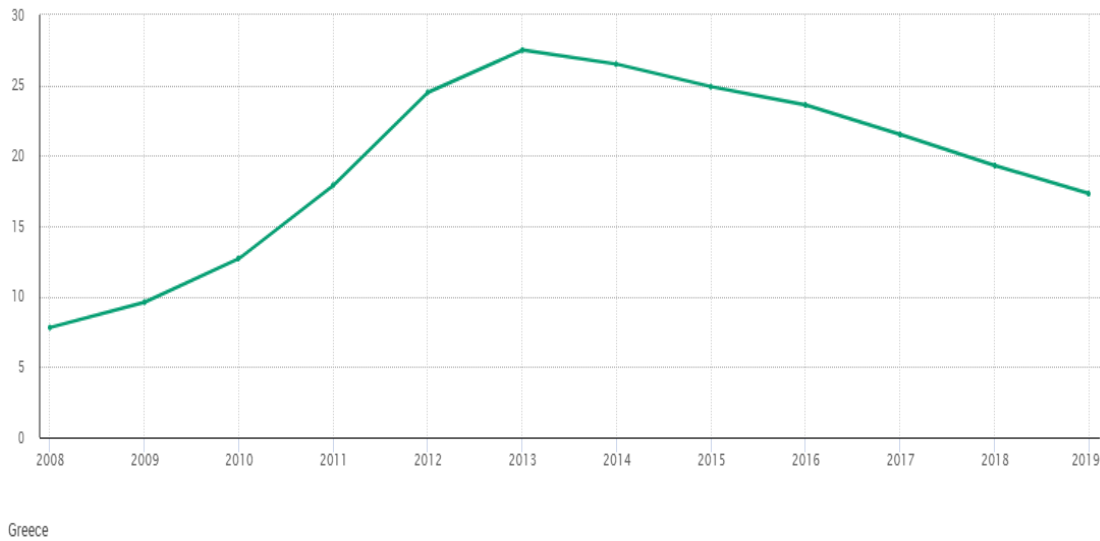
Η ελληνική οικονομική πραγματικότητα βρέθηκε μετά το 2008 να αντιμετωπίζει μια πρωτοφανή οικονομική και κοινωνική κρίση, που όμοια της δεν είχε αντικρίσει από τον Β΄ παγκόσμιο πόλεμο και έπειτα. Οι επιπτώσεις της ύφεσης ήταν εμφανής στην ελληνική κοινωνία που κλήθηκε να σηκώσει το «βάρος» των δημοσιονομικών μεταρρυθμίσεων στα «χρόνια των μνημονίων» μετά το 2010. Βέβαια δεν μπορούμε να πούμε πως η κρίση στην Ελλάδα «ξέσπασε» τώρα εντελώς ξαφνικά, αλλά ουσιαστικά ήταν απόρροια των χρόνιων διαρθρωτικών της προβλημάτων σε συνδυασμό με την αρνητική διεθνή οικονομική συγκυρία.

Η περίπτωση της Ελλάδας ως προς το θέμα της παρατεταμένης ύφεσης στην οικονομία της που επήλθε τα επόμενα χρόνια και συγκριτικά με αυτές άλλων ανεπτυγμένων οικονομιών , χρήζει περαιτέρω διερεύνησης. Επί της ουσίας «θεωρείται αποτέλεσμα χρόνιων διαρθρωτικών αδυναμιών, οι οποίες φάνηκαν τόσο σε επίπεδο καταναλωτικών προτύπων, όσο και στις παραγωγικές δυνατότητες της χώρας μας» (Φίλιππας, Ν., 2014). Σε αρχικό στάδιο αν και εκδηλώθηκε ως μία «κρίση ρευστότητας» δεν άργησε να μετεξελιχθεί σε κρίση δημοσίου χρέους και στην πορεία, όπως μας έδειξε η ιστορία, σε μία «εθνική κρίση», με τις πολιτικές κυβερνήσεις να εναλλάσσονται στην εξουσία μέσα από συνεχόμενες εκλογές, μέχρι ώπου να καταλήξει σε μία κρίση εξόδου ή όχι της χώρας από την Ευρωζώνη (Grexit) και σε ενδεχόμενο επιστροφής στη δραχμή.

Όπως αναφέραμε και νωρίτερα, η κρίση αυτή ως κρίση, δεν ήταν αυτή που διόγκωσε το δημόσιο χρέος της χώρας προς τρίτους, απλά λειτούργησε ως «τούνελ» διέλευσης και εισχώρησης της «διεθνούς κρίσης» στην ελληνική πραγματικότητα. Στην ουσία, η διεθνής κρίση υπήρξε η αφορμή «να φανούν οι χρόνιες αδυναμίες της ελληνικής οικονομίας και η

υπερχρέωση του ελληνικού δημοσίου, καθώς και η αδυναμία να μπορέσει να τεθεί υπό έλεγχο το υπερδιογκωμένο χρέος του» (Maris, G. ,2022). Το διογκωμένο δημοσιονομικό έλλειμμα που εμφανίστηκε ώθησε την χώρα σε αναζήτηση εξωτερικής χρηματοδότησης με αποτέλεσμα την υπογραφή μνημονίων. Μέσα από αυτά προβλεπόταν μια αυστηρή «δημοσιονομική πειθαρχία» ώστε να περιοριστούν οι δημόσιες δαπάνες και ταυτόχρονα να ενισχυθούν τα έσοδα του κράτους, διαμέσου κυρίως της αύξησης της φορολογίας (Κυριακούλας, Π., 2013).

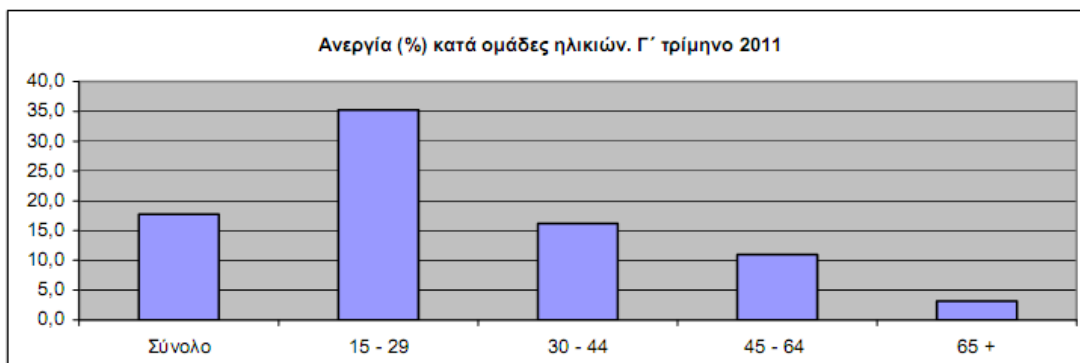
Στο τοπίο των εργασιακών σχέσεων τώρα και πιο συγκεκριμένα στο γενικό ποσοστό ανεργίας της Ελλάδας στη δεκαετία της κρίσης 2008-2018, τα δεδομένα αποκαλύπτονται άκρως αποθαρρυντικά. Παραθέτουμε τα παρακάτω διαγράμματα για να δούμε την κύμανση του ποσοστού ανεργίας στην περίπτωση της Ελλάδας, καθώς και συγκριτικά σε σχέση με τα «δυνατά χαρτιά» της Ευρωζώνης και των λοιπών χωρών του Ευρωπαϊκού Νότου που επλήγησαν από την κρίση.

Διάγραμμα 2: Γενικό ποσοστό ανεργίας 2008-2019

Πηγή: Eurostat,

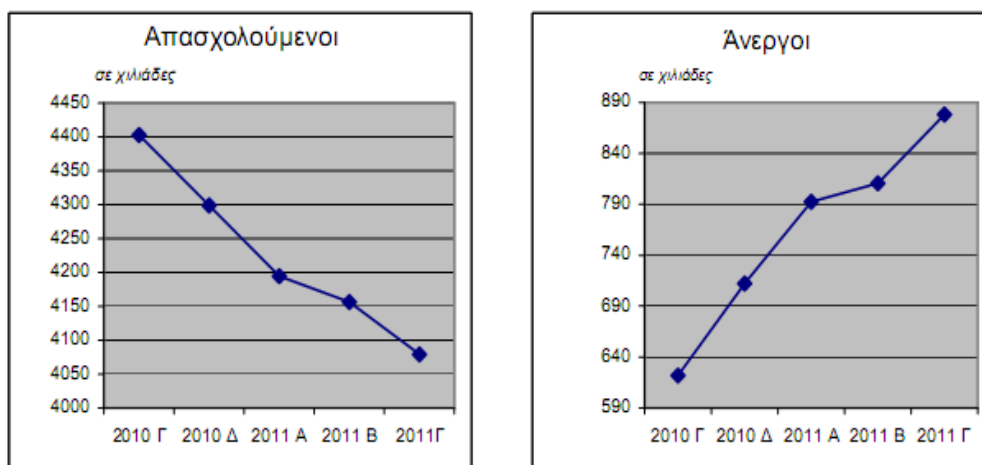
<https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tipsun20/default/line?lang=en>

Διάγραμμα 3: Ποσοστό ανεργίας ανά ηλικιακή κατηγορία (Γ τρίμηνο 2011)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ (ΕΛΣΤΑΤ, 2012a)

Από το Διάγραμμα 2, σαφώς και παρατηρούμε πως το ποσοστό ανεργίας στην Ελλάδα εκτοξεύθηκε την πενταετία της βαθιάς ύφεσης 2008-2013, φτάνοντας σχεδόν στο ψυχολογικό όριο του 30%. Ιδιαίτερα στα πρώτα χρόνια εμφάνισης της ύφεσης, ο ρυθμός μεταβολής του ποσοστού ανεργίας κρίνεται ως «αύξων», δίνοντας ολοένα και μεγαλύτερες αυξήσεις από έτος σε έτος. Πιο συγκεκριμένα το 2012 παρατηρείτε «ρεκόρ» αύξησης της τάξεως του 7,1%, βυθίζοντας θα λέγαμε την χώρα μας ακόμη περισσότερο στην «δίνη» της ύφεσης. Επιπρόσθετα για το ίδιο έτος, και εάν ειδικεύσουμε ανά ηλικιακή κατηγορία, βλέπουμε πως τα αποτελέσματα του ποσοστού ανεργίας για τους νέους 15-29 ετών είναι ακόμη «τραγικότερα», ξεπερνώντας αυτό του 35% (Διάγραμμα 3). Τα επόμενα χρόνια (2014-2019) η ανεργία εξακολουθεί να κινείται σε εξαιρετικά υψηλά επίπεδα, ωστόσο όμως παρατηρείτε μία πτωτική τάση. Ο αύξοντας ρυθμός μεταβολής ανακόπτεται, το ποσοστό αρχίζει να φθίνει έως ότου παρατηρηθεί και η μεγαλύτερη πτώση από την εμφάνιση της κρίσης. Για την ακρίβεια το 2017 σε σχέση με το προηγούμενο έτος σημειώνεται μείωση του 2,1%.

Διάγραμμα 4: Απασχολούμενοι και άνεργοι σε απόλυτες τιμές 2010-2011

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ (ΕΛΣΤΑΤ, 2012α)

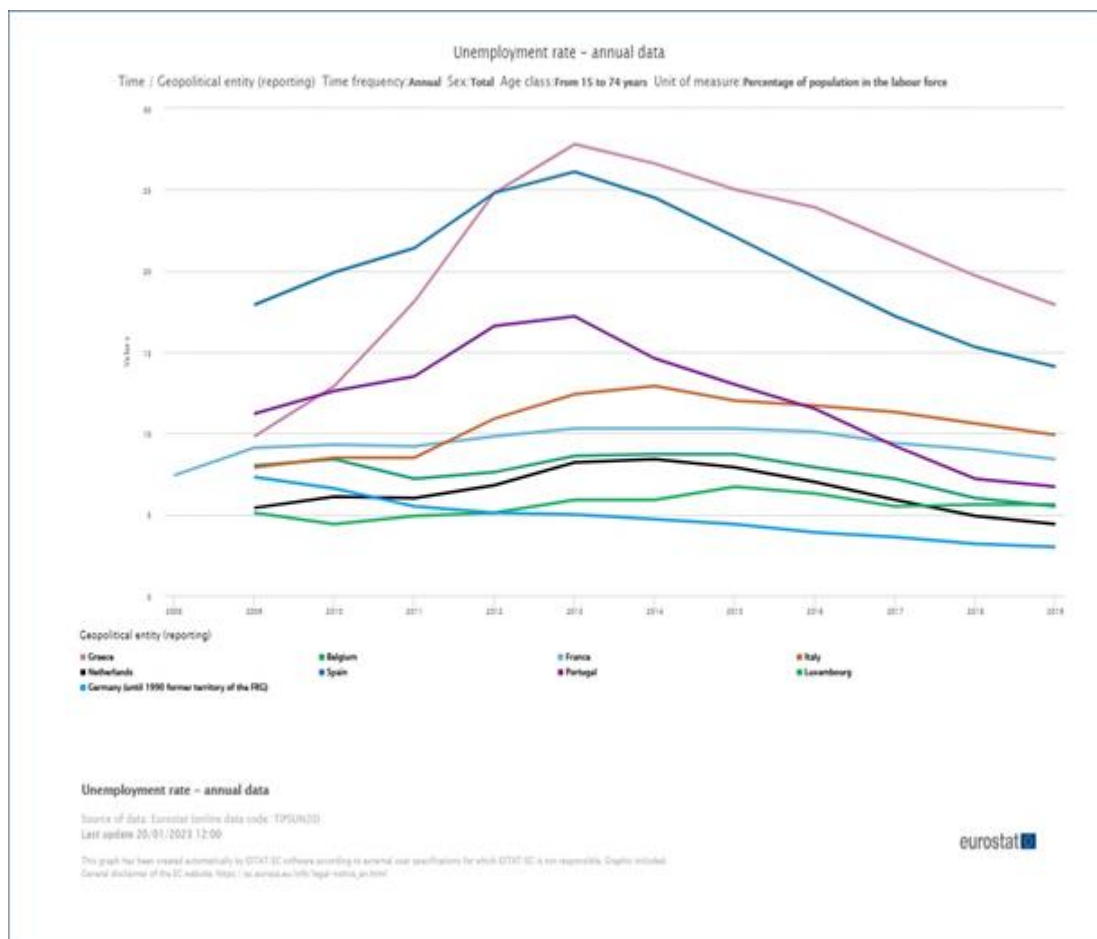
Ενδιαφέρον παρουσιάζουν επίσης και τα δεδομένα που προκύπτουν από το διάγραμμα 4, συνδυάζοντας τα με όσα προαναφέραμε. Για αρχή παρατηρούμε μία εκ διαμέτρου αντίθετη πορεία μονοτονίας των δύο καμπυλών (απασχολούμενων-ανέργων) που παρουσιάζονται σε παραλληλία στο διάγραμμα για το χρονικό διάστημα Γ' τριμήνου 2010-Γ' τριμήνου 2011. Υπενθυμίζουμε πως το χρονικό διάστημα που μελετάται στο διάγραμμα, αποτέλεσε στην ουσία το «κατώφλι» που πέρασε η χώρα μας μπαίνοντας στην «υφεσιακή δίνη» της πενταετίας 2010-2015. Βλέπουμε λοιπόν πως μόλις σε ένα έτος η χώρα απώλεσε σε «καθαρό νούμερο» 400 χιλιάδες θέσεις εργασίας. Η συγκεκριμένη κατάσταση και το μοτίβο μείωση απασχολούμενων - αύξηση ανέργων συνεχίστηκε δυστυχώς σχεδόν έως και το 2015, πριν το γενικό ποσοστό ανεργίας λάβει ξανά, δειλά, φθίνουσα πορεία. Το ερώτημα το οποίο εύλογα γεννάται όμως είναι, ποιοι απώλεσαν τελικά τις περισσότερες θέσεις εργασίας; Η απάντηση δίνεται από τα δεδομένα του διαγράμματος 4: οι νέοι ηλικίας 15-29. Αυτό αποτέλεσε σαφέστατα ένα ισχυρό πλήγμα για την ασθμαίνουσα ελληνική οικονομία. Η συνεχής απώλεια νέων ηλικιακά συντελεστών παραγωγής λειτούργησε ως «βαρίδιο» στην επιδιωκόμενη οικονομική ανάπτυξη που θα έβγαζε την χώρα σύντομα από τον «πάτο» της ύφεσης.

Αποκεντρωμένη Διοίκηση	Περίοδος												
	2010		2011										
	11ος	12ος	1ος	2ος	3ος	4ος	5ος	6ος	7ος	8ος	9ος	10ος	11ος
Μακεδονίας - Θράκης	14,6	16,3	17,6	16,3	16,1	18,0	19,9	18,4	18,2	20,6	18,3	19,0	23,8
Ηπείρου - Δυτικής Μακεδονίας	14,0	15,8	17,7	19,1	18,0	19,7	18,4	20,1	16,6	17,4	21,2	18,4	20,0
Θεσσαλίας - Στερεάς Ελλάδας	13,9	14,8	14,2	13,7	15,6	16,4	13,7	17,3	19,3	17,1	18,2	20,7	19,9
Πελοποννήσου, Δυτικής Ελλάδας και Ιονίων Νήσων	12,7	14,5	12,0	15,9	15,8	12,0	16,7	13,9	13,9	17,5	15,6	15,4	20,1
Αττικής	13,9	14,0	14,6	14,8	15,8	15,7	15,6	15,8	17,4	18,5	18,1	19,2	21,1
Αιγαίου	11,9	13,6	15,1	25,1	24,2	13,1	13,7	11,2	8,8	15,8	12,4	11,2	11,6
Κρήτης	14,5	14,3	14,6	15,2	14,5	14,4	16,1	10,9	11,0	16,4	13,3	15,7	19,4
Σύνολο Ελλάδος	13,9	14,8	15,1	15,9	16,2	15,8	16,6	16,0	16,5	18,4	17,5	18,2	20,9

Πίνακας 1: Ποσοστό ανεργίας 2010-2011 ανά Περιφέρεια.

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ (ΕΛΣΤΑΤ, 2012b)

Μελετώντας τώρα λίγο πιο διεξοδικά την περίοδο 2010-2011, που η ανεργία άρχισε να «εκρήγνυται», αξίζει να δούμε τα δεδομένα του πίνακα 1 που εμφανίζει το ποσοστό ανεργίας ανά περιφέρεια της Ελλάδος. Την «θλιβερή πρωτιά δυστυχώς κατέχει η περιφέρεια Μακεδονίας-Θράκης, με τα ποσοστά ωστόσο να παρουσιάζουν αύξηση σχεδόν σε όλες τις περιφέρειες καθώς κινούμαστε προς τα βόρεια. Σε σχετικά πιο «καλό» ,αν μπορούμε να το πούμε, επίπεδο βρίσκεται ο Νότος (Αιγαίο-Κρήτη) όπου ο τουρισμός κατά τους θερινούς μήνες εξισορροπεί λίγο την κατάσταση της ανεργίας. Επιπλέον βλέπουμε ως προς την ποσοστιαία ετήσια διακύμανση, η περιφέρεια της Αττικής να καταγράφει σημαντική άνοδο (περίπου 7%) συμπαρασύροντας έτσι τον γενικό μέσο όρο της ανεργίας στην χώρα. Η εσωτερική μετανάστευση προς τον Νότο για εύρεση εργασίας που προέκυψε, ως απόρροια της εκτεταμένης ανεργίας στην Βόρεια Ελλάδα, αποτέλεσε επίσης μία σημαντική επίπτωση της βαθιάς ύφεσης. Με αυτόν το τρόπο καταδεικνύεται το πρόβλημα της χώρας στο κομμάτι της μη ισορροπημένης ανάπτυξης των περιφερειών της.

Διάγραμμα 5: Ποσοστό ανεργίας Ελλάδας συγκριτικά με άλλες χώρες της ΕΕ

Πηγή: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tipsun20/default/line?lang=en>

Στο συσχετισμό τώρα με τις λοιπές χώρες της ΕΕ και σε συνδυασμό με τα δεδομένα που προκύπτουν από το Διάγραμμα 5, βλέπουμε πως το ποσοστό ανεργίας της Ελλάδας από το 2012 και έπειτα βρέθηκε στην πρώτη θέση συγκριτικά με τις λοιπές χώρες που αναφέραμε σε προηγούμενη παράγραφο. Η χώρα μας δυστυχώς στα χρόνια αυτά της κρίσης κατείχε την «θλιβερή πρωτιά» στο σημαντικό μακροοικονομικό μέγεθος, αυτού του επιπέδου της ανεργίας. Αναμφίβολα οι χώρες του Νότου ήταν αυτές που επλήγησαν περισσότερο από την ύφεση στη Ευρώπη και εντός της ΕΕ. Ελλάδα, Ισπανία και Πορτογαλία οδηγούν την «κούρσα» της ανεργίας, ενώ παράλληλα εντύπωση προκαλεί η μεγάλη διαφορά του ποσοστού ανεργίας σε σχέση με τις ηγέτιδες χώρες, της Γερμανίας και της Γαλλίας οι οποίες κράτησαν σε σχετικά χαμηλά επίπεδα την ανεργία τους σε εθνικό επίπεδο. Το λεγόμενο «χάσμα Βορρά-Νότου» δημιούργησε αρκετές ανισορροπίες στους κόλπους της Ένωσης και προκάλεσε αλυσιδωτές αντιδράσεις και επεκτάσεις σε άλλα

κοινωνικά θέματα (μετανάστευση, αύξηση ποσοστού αυτοκτονιών κ.τ.λ.), που ωστόσο εκπίπτουν της θεματικής της εν λόγω εργασίας.

Σύμφωνα με τους Kouretas and Vlamis, (2010), όπως διαβάσαμε στη Γιαλουρή, Ε. (2018), υπάρχουν τρεις κύριοι παράγοντες που επιμήκυναν την ύφεση στη συγκεκριμένη οικονομική κρίση στην Ελλάδα:

- Πρώτον, μεγάλο βάρος πέφτει στο ίδιο το πολιτικό σύστημα της χώρας. Η «κακοδιαχείριση» των οικονομικών από κυβερνήσεις προηγούμενων ετών, συνέθεσαν ένα εκρηκτικό «κοκτέιλ» που είχε ως αποτέλεσμα την υπερδιόγκωση του δημοσίου χρέους που είχε ήδη υπερβεί το 100% του ΑΕΠ στις απαρχές της κρίσης. Η λύση για το ελληνικό πρόβλημα σε βάθος χρόνου ήταν ο επανασχεδιασμός των δημοσιονομικών και οικονομικών πολιτικών, ενώ παράλληλα σε σύντομο χρονικό διάστημα έπρεπε να «επουλωθεί η κρίση ρευστότητας. Τα προγράμματα διάσωσης που ακολούθησαν αποτέλεσαν μια «γρήγορη λύση» του προβλήματος και χρηματοδοτήθηκαν μέσω της ΕΕ «από κοινού» με το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ).
- Δεύτερον, οι αγορές και οι διάφοροι διεθνώς εγκεκριμένοι οίκοι αξιολόγησης δεν εκτίμησαν πως η κρίση, που ξεκίνησε στα στεγαστικά δάνεια των ΗΠΑ το 2007, θα λειτουργήσει ως «ντόμινο» και για άλλες χώρες. Αντέδρασαν υπερβολικά και στοχοποίησαν κράτη στην προσπάθεια μετατόπισης ως πιθανές κρίσεις των ιδίων των κρατών. Έτσι λόγω των διογκωμένων ελλειμμάτων, τόσο η Ελλάδα, όσο και άλλες χώρες της ΕΕ αποτέλεσαν άμεσους στόχους ως η «εύκολη λεία». Αυτό που ακολούθησε ήταν η υποβάθμιση της Ελλάδας από αυτούς τους οίκους, με αποτέλεσμα την στοχοποίηση και απόσυρση της από τις διεθνείς αγορές.
 - Τέλος, η ΕΚΤ και η Ευρωζώνη φέρουν σημαντικό μερίδιο ευθύνης στο γεγονός πως δεν αντέδρασαν έγκαιρα και άμεσα στο σωστό «timing», ώστε να αποφευχθούν περαιτέρω δυσμενείς καταστάσεις. Ξεκάθαρα δεν υπήρξε κάποια σημαντική άμεση αντίδραση των χωρών της Ένωσης και κυρίως της Γερμανίας, για το πως θα υπάρξει διάσωση μιας χώρας μέλους όταν αυτό απαιτούσαν οι συνθήκες. Αυτό εν μέρη οφείλεται στο ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση στην πορεία ολοκλήρωσης της δεν ανέπτυξε μία κοινή δημοσιονομική πολιτική αντίδραση σε τέτοιου είδους καταστάσεις. Παρά την κοινή νομισματική πολιτική των χωρών του ευρώ η Ένωση, μέχρι και το

σήμερα, δεν έχει αναπτύξει κοινή δημοσιονομική πολιτική στα πλαίσια που οι θεωρίες ολοκλήρωσης επιζητούσαν.

4.2. Τα προγράμματα Προσαρμογής (Μνημόνια)

Όπως είπαμε και προηγουμένως, η χρηματοδοτική αυτή κρίση βγήκε στην επιφάνεια μετά από μία μακρά περίοδο διαρθρωτικών προβλημάτων που η έλευση της διεθνούς χρηματοπιστωτικής κρίσης του 2008 κατάφερε να επιταχύνει. Φτάσαμε στην Άνοιξη του 2010 , και η χώρα μας αδυνατούσε να αποπληρώσει τις δανειακές τις υποχρεώσεις, με την κρίση ουσιαστικά να φτάνει στην κορύφωση της τον Απρίλιο του ίδιου χρόνου όπου η Ελλάδα και πραγματικά δεν μπορούσε πια να μπει πλέον στις διεθνείς αγορές και ως εκ τούτου να υπάρξει αδυναμία κάλυψης των δανειακών της αναγκών.

Λόγω τώρα αυτής της έκτακτης αδυναμίας της κυβέρνησης να μπορέσει να αναχρηματοδοτήσει το δημόσιο χρέος η χώρα μας αναγκαστικά οδηγήθηκε στο λεγόμενο «Μηχανισμό χρηματοδοτικής στήριξης», γνωστός και ως «Τρόικα». Αυτός ο μηχανισμός αποτελούνταν από την «Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα», το «Διεθνές Νομισματικό Ταμείο» και την «Ευρωπαϊκή Επιτροπή» και ήρθε για να επιβάλλει διάφορα μέτρα τα οποία θα εστίαζαν στο να μπορέσει η χώρα μας να εξυγιάνει κατά κάποιο τρόπο τα μακροοικονομικά της μεγέθη. Η Ελληνική κυβέρνηση δεσμεύτηκε να τα εφαρμόσει και για την εφαρμογή των οποίων θα ελέγχεται από την τριμερή επιτροπή των δανειστών. Αυτό ήταν ουσιαστικά και το Πρώτο Μνημόνιο το οποίο υπογράφηκε το Μάιο του 2010 το ύψος του οποίου ανερχόταν στα 110 δις ευρώ. Όπως διαβάσαμε και στη Μουρίκη, Α. (2012), η χώρα μας προκειμένου να λάβει αυτό το δάνειο ήταν τώρα υποχρεωμένη να φέρει εις πέρας κάποιες συγκεκριμένες μεταρρυθμίσεις έτσι ώστε το δημοσιονομικό έλλειμμα να συρρικνωθεί αλλά και η οικονομία της χώρας μας να γίνει περισσότερο ανταγωνιστική.

Οι οικονομικοί δείκτες συνέχιζαν όμως να επιδεινώνονται, η Ελλάδα βρισκόταν μέσα σε μία πολιτική αστάθεια με κίνδυνο τώρα εξόδου ακόμη και από το Ευρώ, όλα αυτά συνέβαλλαν στην υπογραφή με την Τρόικα του Δεύτερου Μνημονίου το χειμώνα του 2012 το οποίο είχε ύψος 164,5 δις ευρώ και το οποίο θα μπορούσε να πει κανείς ήταν ίσως το σκληρότερο μνημόνιο που κλήθηκε ποτέ να ψηφίσει η ελληνική κυβέρνηση και ήρθε να αντικαταστήσει το προηγούμενο «σχέδιο διάσωσης», δηλαδή το πρώτο Μνημόνιο. Τα μέτρα που περιλαμβάνονταν στο νέο αυτό πρόγραμμα προσαρμογής ήταν, όπως είπαμε

προηγούμενως, ιδιαίτερα σκληρά με ένα από τα βασικότερα του να αφορούν στη μείωση του κατώτατου μισθού κατά 22% σε όλες τις βαθμίδες του βασικού μισθού και κατά 32% στους νέους εργαζομένους μέχρι 25 ετών καθώς επίσης και στην κατάργηση για πρώτη φορά του μειωμένου συντελεστή Φ.Π.Α στα νησιά. (Πηγή: vouliwatch.gr) Βέβαια δεν ήταν μόνο αυτά τα μέτρα που κλήθηκε να τηρήσει η Ελληνική κυβέρνηση αλλά και μία σειρά άλλων εξίσου σκληρών μέτρων τα οποία «εμπλουτίστηκαν» και από το «Μεσοπρόθεσμο Πρόγραμμα Προσαρμογής» το οποίο ήρθε να συμπληρώσει το δεύτερο Μνημόνιο ένα χρόνο αργότερα και είχε ως πλάνο διάρκειας την περίοδο 2013-2016.

Η χώρα μας για άλλη μία φορά βρέθηκε στη δύσκολη και πολύ επίπονη θέση να ψηφίσει ένα ακόμη πρόγραμμα προσαρμογής το Τρίτο πλέον Μνημόνιο τον Αύγουστο του 2015. Πριν από αυτό, είχε προηγηθεί ένα πολύ δύσκολο και γεμάτο ραγδαίες εξελίξεις καλοκαίρι. Πιο συγκεκριμένα, μετά το δημοψήφισμα που πραγματοποιήθηκε στις 5 Ιουλίου, την επιβολή των «capital controls» και το κλείσιμο των τραπεζών, η Ελλάδα οδηγήθηκε για μία ακόμη φορά να ψηφίσει το Τρίτο Μνημόνιο, το οποίο είχε ύψος 86 δις ευρώ. Όπως και τα προηγούμενα δύο, έτσι και αυτό βασίστηκε στη λογική και κατεύθυνση των προηγούμενων Συμφωνιών.

Στόχος αυτών των αυστηρών προγραμμάτων λιτότητας ήταν η σταθεροποίηση της Ελληνικής Οικονομίας. Παρόλα αυτά, όπως επισημαίνουν και οι Sklias and Maris, (2013), η μείωση της ζήτησης των αγαθών και των υπηρεσιών ήταν πολύ μεγάλη και ως αποτέλεσμα να οδηγηθεί η ελληνική οικονομία σε βαθιά ύφεση. Απόρροια αυτής της βαθιάς ύφεσης ήταν η αλματώδης αύξηση της ανεργίας καθώς λόγω αυτών των μέτρων που εφαρμόστηκαν άλλαξε σημαντικά το τοπίο στις εργασιακές σχέσεις.

4.3. Το τοπίο στις εργασιακές σχέσεις μετά τα μνημόνια

Όταν ξέσπασε η οικονομική κρίση στην Ελλάδα και μπήκαν στις ζωές μας τα Μνημόνια, αυτό που χαρακτήριζε πλέον τις εργασιακές σχέσεις ήταν μία «βίαιη ανατροπή των εργασιακών σχέσεων στην κατεύθυνση της εργασιακής απορρύθμισης που καταγράφεται σταδιακά, αλλά με βραδύτερους ρυθμούς, από τις αρχές τη δεκαετίας του 1990 στη χώρα» (Κουζής, Γ., 2016). Όταν ξεκίνησε να εφαρμόζεται το πρώτο Μνημόνιο,

η απασχόληση που ήδη από το 2008 ήταν σε πτωτική τάση, άρχισε πλέον να παίρνει ακόμη μεγαλύτερες πτωτικές τάσεις. Όταν ξέσπασε η χρηματοπιστωτική κρίση, οι τομείς των κατασκευών και των μεταποιήσεων δέχθηκαν μεγάλο πλήγμα όπου σε πολύ μικρό χρονικό διάστημα η «κρίση απασχόλησης» έκανε την εμφάνιση της και στις υπηρεσίες. Αναλυτικότερα, όταν η χώρας μας υπέγραψε αυτά τα τρία Μνημόνια με την Τρόικα, ψηφίστηκαν κάποια μέτρα μέσω των οποίων οριζόντουσαν κάποιοι νέοι νόμοι οι οποίοι είχαν αντίκτυπο στις μέχρι τότε «ατομικές και συλλογικές συμβάσεις» με απώτερο σκοπό να μειωθεί το κόστος εργασίας προκειμένου να ενισχυθεί η ανταγωνιστικότητα.

Ας δούμε λίγο πιο αναλυτικά κάποιες από τις μεταρρυθμίσεις που προωθήθηκαν:

- Διευκολύνθηκαν οι απολύσεις και οι προσλήψεις
- Προωθήθηκε η προσωρινή και η «part time απασχόληση»
- Ευνοήθηκε η εργασία μέσω της «παροχής υπηρεσιών»
- Εργασία εξ αποστάσεως
- Διαμορφώθηκε το ωράριο της εργασίας
- Ο εργάσιμος χρόνος πλέον υπολογιζόταν σε «ετήσια βάση»
- Περιορισμός της απασχόληση εκτός του προβλεπόμενου ωραρίου
- Οι κατώτατοι μισθοί μειώθηκαν και διαφοροποιούνταν με βάση την ηλικία των εργαζομένων
- Συμβάσεις σε ορίζοντα επιχείρησης και όχι κλάδου ή επαγγέλματος και, όπως είναι λογικό περιφερειοποίηση των συλλογικών συμβάσεων

Όπως είναι λογικό, μέσω όλων αυτών των μεταρρυθμίσεων που προωθήθηκαν άλλαξε ολόκληρο το πλαίσιο στο οποίο είχαν διαμορφωθεί την τελευταία 20ετία οι συλλογικές συμβάσεις στην Ελλάδα.

Σύμφωνα με τον Κουζή, Γ. (2011), όπως διαβάσαμε στον Κουζή, Γ. (2016 : 4), «οι αλλαγές που συντελέστηκαν στο πεδίο των εργασιακών σχέσεων εκδηλώθηκαν σε πέντε βασικούς άξονες που αφορούσαν στο περιεχόμενο της μισθωτής εργασίας», πιο συγκεκριμένα:

1. Σε μεγάλο βαθμό υπάρχει υποβάθμιση του κοινωνικού ρόλου που επιτελεί η σταθερή απασχόληση. Προτείνονται νέες ευέλικτες μορφές εργασίας που συνοδεύονται φυσικά και από χαμηλότερους μισθούς.
2. Οι συλλογικές συμβάσεις εργασίας υποδομούνται και παράλληλα επανακαθορίζεται ο τρόπος που υπολογίζονται οι αποδοχές.

3. Ο χρόνος εργασίας εμπίπτει στις ανάγκες της κάθε επιχείρησης ξεχωριστά και εφαρμόζονται ευέλικτα ωράρια εργασίας.
4. Χαλαρώνουν οι όροι που προστατεύουν τους εργαζόμενους σε περιπτώσεις απόλυσης από την εργασία τους.
5. Ο ιδιωτικός τομέας εμφανίζει «κοινό παρονομαστή» ως προς το γενικό επίπεδο των συνθηκών εργασίας που κινείται σε ένα σαφώς υποβαθμισμένο επίπεδο.

Η περίοδος των μνημονίων που ήταν απόρροια της οικονομικής κρίσης αποτέλεσε ουσιαστικά την αφορμή για να αλλάξει τελείως το τοπίο στις εργασιακές σχέσεις εξαιτίας του ραγδαίου ρυθμού απελευθέρωσης της αγοράς εργασίας. Όλες αυτές οι νέες καταστάσεις , οι οποίες στο συγκεκριμένο χρονικό διάστημα , συνδυάστηκαν και με τη ραγδαία άνοδο της ανεργίας , επηρέασαν σε καθοριστικό σημείο τις εργασιακές σχέσεις με συνέπεια να δημιουργηθούν «σοβαρές παρενέργειες στο πλαίσιο τόσο των συνθηκών εργασίας όσο και διαβίωσης σε συνδυασμό με την ολοένα και μικρότερη ύπαρξη του ανέκαθεν περιορισμένου κράτους πρόνοιας στην Ελλάδα» (Plimakis, S. et. al., 2021).

5. Βασικοί πυλώνες της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής Απασχόλησης

Σε αυτό το κεφάλαιο, θα δούμε αναλυτικά τους βασικούς άξονες στους οποίους στηρίζεται η ΕΣΑ. Ήδη έχουμε δει κάποια σημαντικά της στοιχεία στο δεύτερο κεφάλαιο, όπου κάναμε μία σύντομη ιστορική αναδρομή. Εδώ θα δούμε με λίγες περισσότερες λεπτομέρειες αυτούς τους άξονες, ενώ στη συνέχεια θα δούμε πως αυτοί άλλαξαν ή όχι όταν η οικονομική κρίση έκανε την εμφάνιση της και στην ΕΕ.

5.1. Λογική και δομή της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής Απασχόλησης πριν την οικονομική κρίση

Είδαμε στο κεφάλαιο 2 πως, το «έκτακτο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο» στο Λουξεμβούργο το Νοέμβριο του 1997, μελέτησε τις πιο αποτελεσματικές εθνικές πολιτικές ενίσχυσης και απασχόλησης που είχαν τεθεί σε εφαρμογή έως τότε ενώ ταυτόχρονα

ορίστηκαν οι κατευθυντήριες γραμμές πάνω στις οποίες θα κινούνταν τόσο η «Κοινότητα» όσο και οι χώρες-μέλη της στο μέλλον. Ουσιαστικά τότε και παράλληλα με την «Ανοικτή Μέθοδο Συντονισμού», μπαίνουν οι βάσεις για την Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την Απασχόληση (ΕΣΑ) με σκοπό τον ετήσιο συντονισμό των μελών για θέματα που αφορούν τις πολιτικές απασχόλησης σε εθνικό επίπεδο. Επί της ουσίας καθορίζονται δεσμεύσεις και στόχοι που τα κράτη μέλη καλούνται να συντονιστούν και να επιτύχουν σε ένα ευρύτερο πλαίσιο δεσμεύσεων τους προς την Ένωση. (Πηγή: europarl.europa.eu).

Πρωταρχικός της στόχος ορίστηκε να είναι όχι μόνο η άνοδος του επιπέδου της απασχόλησης αλλά και η αξιοποίηση του συνόλου του εργατικού δυναμικού, με την κινητοποίηση των ομάδων εκείνων του πληθυσμού όπου μέχρι τότε βρίσκονταν (ηθελμένα ή μη) εκτός της αγοράς εργασίας. Η έμφαση δόθηκε τώρα στην ένταξη ομάδων που κατείχαν χαμηλό ποσοστό στην αγορά, όπως λόγω χάρη, οι γυναίκες και τα νέα άτομα αλλά και στην ουσιαστική υποστήριξη των ανέργων προς αναζήτηση εργασίας με σκοπό την πρόληψη της μακροχρόνιας ανεργίας (OECD, 2000, σελ. 180). Ακόμη, συμφωνήθηκε πως η νέα αυτή κοινή προσπάθεια θα βασιζόταν σε συγκεκριμένους άξονες μέσω ετήσιων «Κατευθυντήριων Γραμμών» όπου θα ορίζονταν οι βασικές προτεραιότητες και στόχοι. Ο χάρτης υλοποίησης θα περιλάμβανε τέσσερις βασικούς πυλώνες οι οποίοι θα αποτελούσαν και τα «Εθνικά Σχέδια Δράσης για την Απασχόληση». (ekkd.gr).

Η «Επιτροπή», το 1998, πρότεινε και στη συνέχεια το «Συμβούλιο» και το «Ευρωπαϊκό Συμβούλιο», ενέκριναν , μία πρώτη σειρά κατευθυντήριων γραμμών, οι οποίες βασίστηκαν σε τέσσερις πυλώνες.

- Απασχολησιμότητα, δηλαδή στη βελτίωση της ικανότητας της επαγγελματικής ένταξης (employability). Πρόκειται ουσιαστικά για τη διατήρηση της δυνατότητας απασχόλησης των ατόμων μέσω ενεργητικών προγραμμάτων απασχόλησης, τα οποία είχαν στόχο να καταπολεμηθεί η «μακροχρόνια ανεργία» αλλά και η ανεργία στις νεότερες ομάδες πολιτών.
- Επιχειρηματικότητα, δηλαδή στην άνοδο του επιχειρηματικού πνεύματος (activation), με μέτρα ενίσχυσης της επιχειρηματικότητας μέσω παροχής κινήτρων αυτοαπασχόλησης καθώς και δημιουργίας νέων επιχειρήσεων.
- Προσαρμοστικότητα, δηλαδή στην ικανότητα προσαρμογής των επιχειρήσεων και των εργασιακών σχέσεων (flexibility). Περιλαμβάνει μέτρα ενίσχυσης της «αγοράς εργασίας» σε συνδυασμό με μείωση του «μη μισθολογικού κόστους της εργασίας».

- Στην ισότητα των ευκαιριών ανάμεσα στα δύο φύλα, στις ευπαθείς ομάδες, κλπ.

Το «Ευρωπαϊκό Συμβούλιο» ως βασικό εργαλείο υλοποίησης της ΕΣΑ, εφάρμοσε την Ανοικτή Μέθοδο Συντονισμού (ΑΜΣ). Ας δούμε λίγο αναλυτικά τι ήταν αυτή η μέθοδος. Όπως είπαμε, η μέθοδος αυτή αναπτύχθηκε μέσα στο ευρύτερο πλαίσιο τόσο της «πολιτικής για την απασχόληση» όσο και της «διαδικασίας του Λουξεμβούργου». Αποτελεί το βασικό εργαλείο της «στρατηγικής της Λισαβόνας (2000)». Αυτό που ουσιαστικά κάνει, είναι να βοηθάει και να παρέχει ένα νέο πεδίο συνεργασίας ανάμεσα στα κράτη-μέλη, με απώτερο σκοπό να μπορέσουν να επιτευχθούν σε εθνικό επίπεδο κάποιο κοινός στόχοι. Σε αυτή τη «διακυβερνητική μέθοδο» κάθε κράτος μέλος αξιολογείται από ένα άλλο, («άσκηση πίεσης από ομότιμους») ενώ η «Επιτροπή» διατηρεί το ρόλο του «επόπτη». Τόσο το «Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο» όσο και το «Δικαστήριο» δεν έχουν κάποιον ουσιαστικό ρόλο σε όλη αυτή τη διαδικασία.. Η μέθοδος αυτή βρίσκει εφαρμογή σε τομείς όπου τα κράτη μέλη μπορούν να έχουν κάποια αρμοδιότητα , όπως είναι η απασχόληση (που εξετάζουμε εμείς στη συγκεκριμένη περίπτωση), η «κοινωνική προστασία», η «κοινωνική ένταξη», η «εκπαίδευση», «η νεολαία» και η «κατάρτιση».

Στηρίζεται:

- Στις αποφάσεις του Συμβουλίου που καθορίζει τους κοινούς στόχους
- Σε κοινά μέτρα που αποφασίζονται και έχουν ποσοτικό χαρακτήρα (στατιστικοί, δείκτες, κατευθυντήριες γραμμές, κλπ.)
- Στην ανταλλαγή εκατέρωθεν απόψεων των κρατών μελών με σκοπό τη βέλτιστη πρακτική και σύγκριση της επίδοσης τους στα πλαίσια της συγκριτικής αξιολόγησης. (η Επιτροπή έχει την εποπτεία) (Πηγή: <https://eur-lex.europa.eu/EL/legal-content/glossary/open-method-of-coordination.html>)

Αυτό λοιπόν που ουσιαστικά έγινε, είναι πως η ΕΣΑ, κατόρθωσε διά μέσου της ΑΜΣ, να δημιουργήσει έναν νέο ορίζοντα όπου μέσα σε αυτόν οι χώρες-μέλη, έχουν τώρα τη δυνατότητα και την ευκαιρία να μεταδίδουν πληροφορίες και να ανταλλάζουν ιδέες και έτσι με αυτό τον τρόπο να μπορούν να «συντονίζουν» και τις πολιτικές τους δράσεις και πρακτικές και στον πλαίσιο της απασχόλησης.

Σύμφωνα με το Φερόνα, Α. (2007), οι στόχοι της ΕΣΑ καθορίζονται σε Ευρωπαϊκό επίπεδο και βασίζονται σε κάποιες κατευθυντήριες γραμμές οι οποίες στόχο έχουν να προάγουν την απασχόληση μέσω μίας διαδικασίας όπου παρακολουθούνται τα κράτη-μέλη τι είδους πρόοδο έχουν κάνει και στο πλαίσιο αυτό, το ένα κράτος-μέλος αξιολογεί το άλλο. Το «Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης» είναι αυτό που καθορίζει αυτές τις κατευθυντήριες γραμμές αλλά και τους στόχους για τα κράτη μέλη, όπου αυτά ανά τακτά χρονικά διαστήματα καταρτίζουν Εθνικά Σχέδια Απασχόλησης. Σε μία επόμενη φάση, όπως επισημαίνει και ο Σωτηρόπουλος, Δ. (2009), «τα κράτη-μέλη» και η «Ευρωπαϊκή Επιτροπή» αξιολογούν αυτά τα Εθνικά Σχέδια κάθε χρόνο προκειμένου να δουν εάν χρειάζονται κάποια αναπροσαρμογή έτσι ώστε να βρίσκονται μέσα στα πλαίσια των κατευθυντήριων γραμμών αλλά ακόμη και για να μάθουν και τα άλλα «κράτη-μέλη» από τις πολιτικές δράσεις των υπολοίπων κρατών. Ουσιαστικά δηλαδή, η ΕΣΑ είναι μία «σφαιρική» πολιτική απασχόλησης, η οποία, δίχως να «αξιώνει κάποιες ποινές στα κράτη μέλη» που δεν πέτυχαν τους καθορισμένους στόχους, προσαρμόζονται ανάλογα στις ιδιαιτερότητες των κρατών μελών (Σωτηρόπουλος, Δ., 2009).

Το Μάρτιο του 2000, το «Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Λισαβόνας» προσδιορίζει έναν καινούργιο «στρατηγικό στόχο» για την Ευρωπαϊκή Κοινότητα: να αποτελέσει μία «ανταγωνιστικότερη και δυναμικότερη οικονομία της γνώσης» σε παγκόσμιο επίπεδο αλλά και να μπορέσει να προωθήσει μία τέτοια ανάπτυξη της οικονομίας έτσι ώστε να δημιουργηθούν «περισσότερες και καλύτερες» εργασιακές θέσεις προκειμένου να μπορέσει να επιτευχθεί ο στόχος της «πλήρους απασχόλησης» πριν το 2010. Οι κυριότερες αλλαγές σύμφωνα με το Σακελλαρόπουλο, Θ. (2001), που προήχθησαν μέσω της «Στρατηγικής της Λισαβόνας» όσον αφορά την ΕΣΑ ήταν να αναδειχθεί πρώτον η πλήρης απασχόληση ως ο «μακροπρόθεσμος» στόχος της ΕΕ και δεύτερον να βελτιωθεί η ποιότητα της εργασίας.

Ας δούμε τους τρεις νέους πυλώνες της «Στρατηγικής της Λισαβόνας», οι οποίοι ήρθαν να αντικαταστήσουν τους τέσσερις πυλώνες (1998) που είδαμε προηγουμένως. Αυτοί κινούνται στους εξής πυλώνες:

- Έναν οικονομικό πυλώνα στα πλαίσια του οποίου δίνεται έμφαση στην προετοιμασία της μετάβασης προς μία «ανταγωνιστική και δυναμική οικονομία της γνώσης».
- Εκσυγχρονισμός μέσω της επένδυσης σε εξειδικευμένο ανθρώπινο δυναμικό ώστε να καταπολεμηθεί ο κοινωνικός αποκλεισμός (κοινωνικός πυλώνας).

- Ένα νέο πλαίσιο οικονομικής ανάπτυξης με περιβαλλοντικό πρόσημο (αειφορία, πράσινη ανάπτυξη κλπ.) χωρίς την άσκοπη και αλόγιστη σπατάλη πόρων (περιβαλλοντικός πυλώνας).

(Πηγή: <https://www.espa.gr/el/Pages/DictionaryFS.aspx?item=397>)

Στο πλαίσιο λοιπόν αυτό, οι παραπάνω στόχοι ήρθαν τώρα να αντικατασταθούν από τρεις βασικούς στόχους που ελήφθησαν από τη «Σύνοδο Κορυφής των Βρυξελλών» τον Ιούνιο του 2003 και αφορούσαν όπως διαβάσαμε στη Φιτσώρου ,Δ. Κ. (2014: 73):

1. «Την πλήρη απασχόληση
2. Την αύξηση της ποιότητας και παραγωγικότητας στην εργασία
3. Την προώθηση της κοινωνικής συνοχής και ενσωμάτωσης»

Η κατάσταση της οικονομίας ήταν σε πολύ καλά επίπεδα και έτσι, ο στόχος της πλήρους απασχόλησης φάνταζε πραγματοποιήσιμος το 2000. Όμως λόγω της επιβράδυνσης που αντιμετώπιζε η οικονομία αλλά και κάποιων άλλων «διαρθρωτικών» δυσκολιών που τα κράτη-μέλη καλούνταν να αντιμετωπίσουν, η Ευρωπαϊκή Ένωση αδυνατούσε να φέρει εις πέρας αυτό το στόχο. Έτσι, προκειμένου να μπορέσει να γίνει ένα νέο ξεκίνημα το 2005, η «Ευρωπαϊκή Επιτροπή» έκρινε σκόπιμο την αναθεώρηση των στόχων της «Στρατηγικής της Λισαβόνας», με την ΕΣΑ, όπως διαβάσαμε και στη Φιτσώρου, Δ. Κ. (2014 :73), «να διατηρεί τους στόχους που τέθηκαν το 2003» όμως να δίνει περισσότερο έμφαση στα εξής:

- «Προσέλκυση περισσότερων εργαζομένων στην αγορά εργασίας
- Αύξηση της προσαρμοστικότητας των εργαζομένων και των επιχειρήσεων και της ελαστικότητας της αγοράς εργασίας
- Αύξηση των επενδύσεων στο ανθρώπινο κεφάλαιο μέσω της καλύτερης εκπαίδευσης και βελτίωσης των δεξιοτήτων».

Σύμφωνα με το Σωτηρόπουλο, Θ. (2009), στην αναθεώρηση της Λισαβόνας, η ΕΣΑ χάνει κατά κάποιο τρόπο την αυτονομία της και μπαίνει υπό καθεστώς στενότερης αλληλεπίδρασης με την πολιτική που αφορούσε την οικονομία της, όπως αυτή παρουσιάζεται στα «Εθνικά Προγράμματα Μεταρρυθμίσεων». Οι καινούργιες κοινές «κατευθυντήριες γραμμές» που αφορούσαν στην Ανάπτυξη αλλά και στην Απασχόληση ουσιαστικά επέβαλλαν κατά κάποιο τρόπο τα κράτη-μέλη να περιλαμβάνουν κάποιες πολιτικές δράσεις που αφορούσαν στην απασχόληση ,και οι οποίες παρουσιάζονταν στα Εθνικά Προγράμματα Μεταρρυθμίσεων.

Η Στρατηγική της Λισαβόνας στην πραγματικότητα όμως απέτυχε, παρόλο που κατάφερε να προωθήσει ορισμένες «μεταρρυθμίσεις» που αφορούσαν στα οικονομικά των κρατών-μελών και να αυξήσει σε κάποιο βαθμό την απασχόληση. Αυτό συνέβη διότι, οι στόχοι που τέθηκαν από τη Στρατηγική της Λισαβόνας δεν είχαν δεσμευτικό χαρακτήρα και ως συνέπεια παραμελήθηκαν από τα κράτη-μέλη. Δηλαδή, αυτό που έγινε ουσιαστικά ήταν οι στόχοι που είχαν τεθεί εξ αρχής να παραμείνουν ανεκπλήρωτοι γιατί τα «κράτη-μέλη» δεν έλαβαν τα μέτρα εκείνα που είχε θέσει η Ένωση μέσω κατευθυντήριων γραμμών της (Ανανιάδης, Π., 2012). Απόρροια αυτού ήταν να αντικατασταθεί η «Στρατηγικής της Λισαβόνας» από μία καινούργια «αναπτυξιακή στρατηγική» της ΕΕ. Η νέα αυτή Στρατηγική της Ένωσης ονομάστηκε «Ευρώπη 2020» και ήρθε να αντικαταστήσει τη «Στρατηγική της Λισαβόνας» προκειμένου να μπορέσει να αντιμετωπίσει τις μεγάλες επιπτώσεις που προήλθαν στην κοινωνία εξαιτίας της χρηματοπιστωτικής κρίσης που έπληξε την Ευρώπη το 2008 και είχε ως επακόλουθο τόσο τη μεγάλη απώλεια σε θέσεις εργασίας όσο και την εκτόξευση του ποσοστού ανεργίας. Στην επόμενη ενότητα που θα ακολουθήσει θα αναφερθούμε εκτενέστερα στη νέα αυτή «Κοινωνική Ατζέντα». Πριν από αυτό όμως θα δούμε λίγο ποιες ήταν οι επιδράσεις των Ευρωπαϊκών Πολιτικών Απασχόλησης στην ελληνική αγορά εργασίας.

5.2. Η ΕΣΑ και η επίδραση της στην περίπτωση της Ελλάδας

Στην Ελλάδα, «οι ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης» ξεκίνησαν να έχουν εφαρμογή λόγω του ότι η χώρα μας όφειλε να συμμορφωθεί στις κατευθυντήριες γραμμές της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Προκειμένου να επιτευχθούν αυτοί οι στόχοι που θεσπίστηκαν το 2000, συντάχθηκε μία λίστα με «αριθμητικούς στόχους». Τα μέσα που απαιτούνται για να μπορέσουν αυτοί οι στόχοι να πραγματοποιηθούν είναι καθαρά υπόθεση των κρατών-μελών και λόγω αυτού οδηγηθήκαμε στην ανάπτυξη της ΑΜΣ, μέσα από την οποία καταστρώνονται τα «Εθνικά Σχέδια Δράσης» για κάθε ένα από τα κράτη-μέλη. Ωστόσο, όπως διαβάσαμε και στο Φερόνα, Α. (2017), ο ρόλος που διαδραμάτισε η ΑΜΣ προκειμένου να προωθήσει μία πιο «κοινωνική διάσταση» της ΕΕ, είναι αμφίρροπος, παρόλα αυτά δεν παύει να είναι το βασικότερο εργαλείο για την προώθηση της.

Στην περίπτωση της χώρας μας, η ΕΣΑ έθεσε για όλα τα κράτη-μέλη τους ίδιους βασικούς άξονες της «Ευρωπαϊκής Πολιτικής για την απασχόληση», εφαρμόζοντας

ουσιαστικά την ίδια πολιτική η οποία είχε ως στόχους «την απασχολησιμότητα, την προσαρμοστικότητα, την επιχειρηματικότητα, τη δια βίου μάθηση, την ευελιξία με ασφάλεια κλπ». (Φιτσώρου, Δ., Κ., 2014: 74).

Κατά τη διάρκεια της περιόδου 1994-1999, στο πλαίσιο εφαρμογής του Β' Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης, εφαρμόστηκαν στη χώρα μας Προγράμματα Ολοκληρωμένων Παρεμβάσεων για την αντιμετώπιση της ανεργίας. Όλα αυτά τα προγράμματα περιλάμβαναν δράσεις επαγγελματικής κατάρτισης, συμβουλευτικής υποστήριξης ανέργων και επιδότησης της απασχόλησης. Σύμφωνα με έρευνα όμως που πραγματοποιήθηκε, όπως διαβάσαμε και στην Κουλαφέτη, Μ. (2020), σχετικά με την αποτελεσματικότητα αυτών των μέτρων, διαπιστώθηκε πως δεν κατάφεραν να υποστηρίξουν τις ομάδες εκείνες των ανέργων που ήδη αντιμετώπιζαν τις μεγαλύτερες δυσκολίες ένταξης στην αγορά εργασίας (π.χ. μακροχρόνια άνεργοι, άτομα μεγαλύτερης ηλικίας, άτομα με χαμηλό μορφωτικό επίπεδο κλπ.), αλλά αντιθέτως ευνοήθηκαν οι ομάδες ανέργων που ούτως ή άλλως είχαν αυξημένες πιθανότητες εύρεσης εργασίας. Έτσι λοιπόν, αυτά τα προγράμματα φάνηκε πως λειτούργησαν κυρίως ως δράσεις οικονομικής ενίσχυσης των επιχειρήσεων παρά ως «επιλεκτικές παρεμβάσεις υποστήριξης ειδικών ομάδων ανέργων» (Δημουλάς, Κ. & Μιχαλοπούλου, Αικ., 2008).

Στη συνέχεια, κατά την περίοδο 2000-2006 και στα πλαίσια εφαρμογής της Γ' Προγραμματικής Περιόδου και του «Γ' Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης 2000-2006», υλοποιήθηκαν προγράμματα που αφορούσαν τους παρακάτω τομείς (ΕΠΑΝΑΔ, 2007-2013:6).

- «Πρόληψη της ανεργίας και ιδιαίτερα της μακροχρόνιας
- Στήριξη και προώθηση των ανέργων
- Προώθηση ίσων ευκαιριών πρόσβασης για όλους στην αγορά εργασίας και ιδιαίτερα εκείνων που βρίσκονται σε κίνδυνο κοινωνικού αποκλεισμού
- Βελτίωση της πρόσβασης και συμμετοχής γυναικών στην αγορά εργασίας
- Αναβάθμιση των γνώσεων και δεξιοτήτων των εργαζομένων και των παρεχόμενων υπηρεσιών του Δημόσιου Τομέα».

Το 2002, η «Ελληνική Έκθεση Αξιολόγησης Εφαρμογής της ΕΣΑ» συμπέρανε πως η ΕΣΑ κατόρθωσε να αλλάξει τις μέχρι πρότινος «πολιτικές απασχόλησης» που υπήρχαν στη χώρα μας και αυτό γιατί τώρα η προτεραιότητα δόθηκε στο σχεδιασμό των πολιτικών αυτών σε «εθνικό επίπεδο» και βασικός τους στόχος ήταν να καταπολεμηθεί η ανεργία ενώ

ταυτόχρονα η δράση της κυβέρνησης ενισχύθηκε με τη συμμετοχή «εξωκυβερνητικών φορέων» (Φιτσώρου, Δ., Κ., 2014).

Όπως είδαμε εξάλλου η καινοτομία της «Ευρωπαϊκής Στρατηγικής για την Απασχόληση» είναι πως «επιχειρεί να επιτύχει τη σύγκλιση των εθνικών πολιτικών απασχόλησης των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης προς καθορισμένους κοινούς στόχους και κατευθύνσεις» (Σακελλαρόπουλος, Θ., 2001:197).

Παράλληλα, μία άλλη βασική πολιτική της ΕΣΑ αφορούσε στο να μπορέσουν τόσο οι εργαζόμενοι όσο και οι επιχειρήσεις να προσαρμόζονται πιο εύκολα στις εκάστοτε συνθήκες αλλά ταυτόχρονα να υπάρχει η ανάλογη «ευελιξία» και από την πλευρά της «αγοράς εργασίας» (Φιτσώρου, Δ., Κ., 2014). Ακόμη, σύμφωνα με το Φερόνα, Α. (2007), όπως διαβάσαμε στη Φιτσώρου, Δ., Κ., (2014), η ΕΣΑ, υπέβαλε στην Ελλάδα Συστάσεις σε σταθερή βάση μέσω των οποίων προωθούνταν η ενίσχυση της επιμόρφωσης των εργαζομένων, τη μη διάκριση ανάμεσα σε άντρες και γυναίκες και γενικώς τον περιορισμό των διακρίσεων στο χώρο εργασίας.

Η ΕΣΑ με το πέρασμα των χρόνων επηρέασε σημαντικά τη χώρα μας σε θέματα που αφορούσαν την απασχόληση και τις διάφορες πολιτικές που αναπτύχθηκαν επ' αυτού. Η ένταξη νέων μεθόδων και εργαλείων σχημάτισαν νέο θεσμικό πλαίσιο στην Ελλάδα καθορίζοντας την πολιτική απασχόλησης, με ένα μεγάλο μέρος της να έχει χρηματοδοτηθεί από την ίδια την ΕΕ. (Φερόνας, Α. , 2007).

5.3. Η ΕΣΑ αντιμέτωπη με την οικονομική κρίση

Η ΕΕ τη δεκαετία 2010-2020, η οποία στιγματίστηκε από τη μεγάλη οικονομική κρίση του 2008, έθεσε σε εφαρμογή το σχέδιο « Στρατηγική Ευρώπη 2020» σαν συνέχεια της «Στρατηγικής της Λισαβόνας» όπως είδαμε και στη ενότητα 5.1. Το νέο αυτό εγχείρημα αποτέλεσε και τη βασική στρατηγική ανάπτυξης της ΕΕ ως «αντίδοτο» στις υφεσιακές επιπτώσεις της κρίσης, δοκιμάζοντας εκ νέου την ΕΣΑ ως προς το θέμα των στόχων και προτεραιοτήτων που έπρεπε να θέσει στο νέο αυτό μεταβαλλόμενο τοπίο.

Μέσω αυτής της νέας στρατηγικής, η ΕΕ προσπάθησε να δημιουργήσει κατάλληλες συνθήκες ώστε να υπάρξουν οι προϋποθέσεις για ενίσχυση των θέσεων εργασίας σε συνδυασμό με τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της οικονομίας η οποία θα δημιουργούσε τις προϋποθέσεις αυτές. Το θέμα της αποτελεσματικής ανάπτυξης θα στηριζόταν σε άξονες που θα στόχευαν στο τρίπτυχο επένδυση στην εκπαίδευση, βελτίωση καινοτόμων πρακτικών, έρευνα και ανάπτυξη με στόχο να δημιουργηθούν θέσεις εργασίας και να μειωθεί το επίπεδο φτώχειας στις δοκιμαζόμενες από την κρίση χώρες της Ένωσης. Ο στόχος που ετέθη ήταν η ΕΕ να καταστεί «βιώσιμη οικονομία» η οποία θα δημιουργεί ένα περιβάλλον υψηλού επιπέδου απασχόλησης που θα τροφοδοτείται μέσω της ενισχυμένης «παραγωγικότητας», «ανταγωνιστικότητας» και «κοινωνικής συνοχής».

Οι στόχοι που ετέθησαν ήδη από τη «Στρατηγική της Λισαβόνας», στο θέμα της απασχόλησης εξακολουθούν να είναι αρκετά φιλόδοξοι στη νέα «Στρατηγική Ευρώπη 2020». Οι συνθήκες όμως μοιάζουν αρκετά διαφορετικές στην περίοδο χάραξης των δύο Στρατηγικών αφού πλέον η αύξηση του ποσοστού ανεργίας εντός της κοινότητας λαμβάνει ανεξέλεγκτες διαστάσεις. Στα πλαίσια αυτά, η νέα Στρατηγική θέτει πέντε βασικούς στόχους , με προοπτική να γίνουν εθνικοί στόχοι των κρατών-μελών, με ορίζοντα περάτωσης το 2020. Ειδικότερα, οι στόχοι αναφέρονται:

- «Απασχολησιμότητα με στόχο το 75% του πληθυσμού μεταξύ 20-64 ετών να μπορεί να εργάζεται.
- Έρευνα και Ανάπτυξη, με στόχο το 3% του ΑΕΠ της ΕΕ να διατίθεται προς επένδυση.
- Εκπαίδευση, με βασικό στόχο το 10% να μην εγκαταλείπει πρόωρα την εκπαίδευση και τουλάχιστον το 40% να είναι απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.
- Να καταπολεμηθεί το γενικό επίπεδο φτώχειας καθώς και να μειωθεί η σχετική φτώχεια ή άτομα κοντά στο όριο της φτώχειας.
- Η μείωση στις εκπομπές ρίπων (τουλάχιστον 30%) στα πλαίσια της κλιματικής αλλαγής και βιωσιμότητας.

(Πηγή: europa.eu)

Όσον αφορά τις νέες δεξιότητες και θέσεις εργασίας, η νέα αυτή Ευρωπαϊκή Ατζέντα θεωρείται, πως θα συμβάλλει, όπως διαβάσαμε και στη Φιτσώρου, Κ., (2014: 77) :

- Στην ενίσχυση των μεταρρυθμίσεων με σκοπό τη βελτίωση της ευελιξίας και ασφάλειας στην αγορά εργασίας.

- Τα άτομα να αποκτούν τις κατάλληλες δεξιότητες που απαιτούνται στις σύγχρονες επιταγές της αγοράς ώστε να διασφαλίζεται η ανέλιξη τους με ταυτόχρονη καλύτερευση στις συνθήκες εργασίας τους.
- Στην ποιοτικότερη εργασία δια μέσου της βελτίωσης των συνθηκών.
- Να ελαχιστοποιηθεί το χάσμα ανάμεσα στην εκπαίδευση του εργατικού δυναμικού και την εύρεση αντίστοιχης εργασίας με προαπαιτούμενα προσόντα.

Σύμφωνα με το Φερόνα, Α., (2017), οι ποσοτικοί στόχοι που ετέθησαν από την «Ευρώπη 2020» αποτέλεσαν σημαντική εξέλιξη στο θέμα του πως η ΕΕ αντιμετωπίζει πλέον το πρόβλημα της ανεργίας σε ευρωπαϊκό επίπεδο αναδεικνύοντάς το ψηλά στην ατζέντα της. Επί της ουσίας και λαμβάνοντας υπόψη τις κοινωνικές διαστάσεις του θέματος μπαίνει σε πρώτη πολιτική προτεραιότητα. Όπως αποδείχθηκε εν τέλει όμως η στρατηγική αυτή δεν υπήρξε ικανή να αντιμετωπίσει μείζονα κοινωνικά προβλήματα (φτώχεια, κοινωνικός αποκλεισμός κλπ.) που ολοένα και μεγαλύτερο μέρος των πολιτών της ΕΕ αντιμετώπιζε ως απόρροια της κρίσης (Ρομποτή, Ε., 2016).

Η εργασία στα πλαίσια αυτά καλείται να εξετάσει κατά πόσο η νέα αυτή ΕΣΑ μπόρεσε τελικά ή όχι να αντιμετωπίσει αυτή την ιλιγγιώδη άνοδο της ανεργίας η οποία όπως είδαμε ήταν μία από τις τραγικότερες συνέπειες της μεγάλης οικονομικής ύφεσης. Οι συνέπειες της παγκόσμιας ύφεσης στο θέμα της αύξησης της ανεργίας στην ΕΕ ήταν οι δεύτερες μεγαλύτερες σε σχέση με τις ΗΠΑ που επλήγησαν περισσότερο. (Καραμεσίνη, Μ., 2011). Έτσι, η ΕΣΑ τέθηκε εξ αρχής σε δοκιμασία εφόσον το νέο πλαίσιο απασχόλησης συνέπεσε χρονικά με την παγκόσμια οικονομική κρίση.

Πιο αναλυτικά, η «Ευρώπη 2020» στο θέμα των ποσοτικών στόχων για τις χώρες που τελούσαν υπό δημοσιονομική επιτήρηση, σημείωσαν το 2011 «διακύμανση της κλίμακας στο 70% για τη χώρα μας, 75-77% στην Κύπρο, στο 69-71% στην Ιρλανδία και στο 75% στην Πορτογαλία» (Πηγή: europa.eu). Παρόλα αυτά, καμία από τις χώρες αυτές (Ιούνιος 2014), δεν κατάφερε να πιάσει πραγματικά τους στόχους που έθεσε η «Ευρώπη 2020». Έτσι για την Ελλάδα, «τα ποσοστά κυμάνθηκαν στο 53,3%, στην Κύπρο στο 67,8%, στην Ιρλανδία 66,7% και τέλος στην Πορτογαλία στο 67,7%». (Πηγή: europa.eu)

Δυστυχώς, η μεγάλη αυτή χρηματοπιστωτική κρίση έχει λάβει σημαντικές διαστάσεις, ενώ ταυτόχρονα αλλάζει και η μορφή με την οποία εμφανίζεται και εξαπλώνεται. Η «κρίση στην απασχόληση» αποτελεί μία μόνο συνιστώσα της ευρύτερης

κρίσης και πηγάζει από τη διόγκωση του δημοσίου χρέους αλλά και των ευρύτερων δημοσιονομικών προβλημάτων που δημιουργεί αυτή. Η ΕΣΑ, από την αρχή αναγνώριζε ως βασική μορφή ανεργίας κυρίως τη διαρθρωτική μη λαμβάνοντας ωστόσο υπόψη την ανεργία που εμφανίζεται σε περιόδους οικονομικής ύφεσης, γνωστή και ως «κυκλική ανεργία» ή «ανεργία ανεπαρκούς ζήτησης». Η βάση δόμηση της ΕΣΑ και ο μακροοικονομικός σχεδιασμός, της στην ουσία δεν προέβλεψαν τις επιπτώσεις που θα μπορούσε να έχει στο θέμα της απασχόλησης μία παγκόσμια οικονομική ύφεση.

Προτού όπως συνεχίσουμε την ανάλυση μας σχετικά με το κατά πόσο η νέα ΕΣΑ κατάφερε ή όχι να αντιμετωπίσει την αλματώδη αύξηση της ανεργίας, κρίνουμε σκόπιμο να αναφερθούμε εν συντομία σε αυτά τα δύο είδη ανεργίας προκειμένου να είναι έτσι πιο εύκολη η κατανόηση και η ερμηνεία αυτής της πολιτικής.

- Διαρθρωτική ανεργία, είναι αποτέλεσμα της αναντιστοιχίας ανάμεσα στα προσόντα και την εξειδίκευση των ανέργων και σε αυτά που ζητούνται προκειμένου να καλυφθούν οι κενές θέσεις εργασίας. Ακόμη προκαλείται από αλλαγές στην τεχνολογία οι οποίες με τη σειρά τους οδηγούν στη δημιουργία νέων επαγγελμάτων και στον παραγκωνισμό άλλων αλλά και σε μεταβολές στη «διάρθρωση της ζήτησης», οι οποίες οδηγούν στην αύξηση της ζήτησης ορισμένων προϊόντων και ταυτόχρονα στη μειωμένη ζήτηση κάποιων άλλων.
- Κυκλική ανεργία ή αλλιώς ανεργία ανεπαρκούς ζήτησης: προέρχεται εξαιτίας της μειωμένης ζήτησης προϊόντων και υπηρεσιών. Παρατηρείται κατά τη διάρκεια των φάσεων του οικονομικού κύκλου και εμφανίζεται κυρίως στη φάση της καθόδου και της ύφεσης όπου η οικονομία βρίσκεται σε πτωτική τάση. Ουσιαστικά, αποτελεί απόρροια της μειωμένης ανάπτυξης κατά τη διάρκεια των περιόδων οικονομικής ύφεσης και έχει ως αποτέλεσμα να μην απορροφάτε ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός.

Όπως επισημαίνεται και στο Σακελλαρόπουλο, Θ. (2001), η νέα στρατηγική για την απασχόληση υιοθετεί αυτά που προκύπτουν από τη Λευκή Βίβλο και αφορούν το τρίπτυχο «Ανταγωνιστικότητα», «Ανάπτυξη» και «Απασχόληση». Λόγω αυτού αντιμετώπιζε την υψηλή ανεργία πάντα ως ένα διαρθρωτικό πρόβλημα. Η βάση ουσιαστικά οικοδόμησης της νέας ΕΣΑ αποτυπώνεται, όπως τονίζεται και από τους Καραμεσίνη, Μ. & Κουζής, Γ. (2005), ότι «η ανεργία αποτελεί προϊόν της ακαμψίας της αγοράς, ένα διαρθρωτικό πρόβλημα τεχνολογικής υστέρησης αλλά και μειωμένης ανταγωνιστικότητας». Όπως επισημαίνεται πάλι από του ίδιους, βασική επιδίωξη τόσο της παλιάς όσο και της νέας ΕΣΑ εξακολουθεί

να παραμένει η μεγιστοποίηση στο επίπεδο απασχόλησης αλλά όχι τρόποι απορρόφησης των ανέργων όπως πιθανόν να περίμενε κανείς.

Στην περίοδο της κρίσης η ΕΣΑ επικεντρώθηκε κυρίως στο πως η αγορά θα καταφέρει να απορροφήσει ανέργους βλέποντας μόνο την όψη που αφορά την προσφορά εργασίας χωρίς ωστόσο να θέσει τις βάσεις για να αναχαιτιστεί η ραγδαία άνοδος της ανεργίας που προκλήθηκε λόγω μαζικών απολύσεων και περικοπών στις προσλήψεις. (Καραμεσίνη, Μ., 2011). Βέβαια, όταν ξέσπασε αυτή η χρηματοοικονομική κρίση, τα Ευρωπαϊκά Συμβούλια το 2008 με προτροπή τους καλούσαν τα κράτη-μέλη να προβούν στη λήψη μέτρων αντιμετώπισης της κυκλικής ανεργίας που προήλθε λόγω αυτής της κρίσης. Ουσιαστικά με αυτό τον τρόπο η ΕΣΑ παρέκκλινε από τις αρχικές κατευθυντήριες γραμμές όπως αναφέραμε προηγουμένως στην αρχή της ίδρυσης της. Ωστόσο, η μεγάλη αύξηση του δημοσίου χρέους στο μεγαλύτερο ποσοστό της ΕΕ καθώς και της Ευρωζώνης, αλλά και η επίθεση που δέχθηκε το ευρώ στις μεγάλες διεθνείς χρηματαγορές, έβαλαν φρένο σε αυτή την προσωρινή της παρέκκλιση (Καραμεσίνη, Μ., 2011). Έτσι λοιπόν βλέπουμε πως η προ της κρίσης ΕΣΑ, επανήλθε ατόφια μέσω της «Ευρώπης 2020». Αυτή η νέα ΕΣΑ λοιπόν, θεωρούσε πως μία οικονομία η οποία βασίζεται κατά κύριο λόγο «στη γνώση, παρέχει περισσότερες δυνατότητες στους πολίτες να συνεχίζουν να εργάζονται για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα, μειώνοντας έτσι την επιβάρυνση των εργαζομένων». (Πηγή: europa.eu)

Είναι πολύ σημαντικό να αναφέρουμε πως η νέα αυτή στρατηγική ατζέντα, όπως διαβάσαμε στην Καραμεσίνη, Μ. (2011), βασίστηκε στην πεποίθηση πως η κρίση θα περάσει «σχετικά σύντομα» και στο γεγονός πως δεν θεωρήθηκε ως συνέπεια μίας «δομικής κρίσης του αναπτυγμένου καπιταλισμού», όπου για την αντιμετώπιση της θα απαιτούνταν τεράστιες διαρθρωτικές αλλαγές αλλά και μεταρρυθμίσεις. Έτσι λοιπόν, εφόσον είχε ως βάση της αυτή την πεποίθηση, ήταν λογικό να θεωρεί πως η κυκλική ανεργία που προέκυψε λόγω της ύφεσης, θα απορροφούνταν από την άνοδο της οικονομίας και συνεπώς η νέα «ΕΣΑ» δεν χρειάζονταν να παρεκκλίνει από τον προηγούμενο της στόχο, που δεν ήταν άλλος παρά μόνο να εστιάζει αποκλειστικά στη διαρθρωτική ανεργία.

Λόγω του ότι η χρονική περίοδος διαμόρφωσης και υιοθέτησης της «Ευρώπη 2020» έτυχε να πέσει χρονικά στην περίοδο της χρηματοπιστωτικής κρίσης στην Ευρωζώνη, οι ηγεμονικές της δυνάμεις προώθησαν «την ενίσχυση της οικονομικής διακυβέρνησης της νομισματικής ένωσης» προκειμένου με αυτό τον τρόπο να αντιμετωπίσουν όχι μόνο τις δημοσιονομικές ανισορροπίες αλλά και τις ανισορροπίες στα «ισοζύγια των κρατών-μελών της ζώνης του ευρώ» (Καραμεσίνη, Μ., 2011). Προκειμένου λοιπόν να ενισχυθεί η

οικονομική διακυβέρνηση προωθείται η ισχυρότερη επιτήρηση των χωρών μελών της ΕΕ. Αυτό θα επιτευχθεί μέσω της αυστηροποίησης «του Συμφώνου Σταθερότητας, την εφαρμογή του Ευρωπαϊκού Εξαμήνου καθώς και την υιοθέτηση του Συμφώνου για το Ευρώ+». (Πηγή: consilium.europa.eu)

Ας δούμε λίγο πιο αναλυτικά τι είδους μεταρρυθμίσεις προωθήθηκαν μέσω αυτών των εργαλείων.

Σύμφωνα με το Hacker, B., (2013), όπως διαβάσαμε στη Φιτσώρου, Δ., Κ., (2014: 78), «το Ευρωπαϊκό Εξάμηνο, δίνει τη δυνατότητα στη ΕΕ να συγκεντρώσει δύο διαφορετικά ρεύματα διακυβέρνησης: της δημοσιονομικής εποπτείας σύμφωνα με το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης καθώς και της οικονομικής εποπτείας με βάση τις κατευθυντήριες γραμμές που ετέθησαν». Πλέον τα κράτη μέσω του Ευρωπαϊκού Εξαμήνου διαμορφώνουν τις πολιτικές τους στο πλαίσιο δημοσιονομικής ευθυγράμμισης σε σχέση με τους συμφωνημένους στόχους σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

Στο ίδιο πλαίσιο εντάσσεται και το «Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης» της υλοποίησης που αφορά την «Ευρώπη 2020». Υιοθετήθηκε συμπληρωματικά τον Ιούνιο του 2012 εξαιτίας των σημαντικών κοινωνικών προβλημάτων που δημιούργησε η κρίση (Πηγή: mfa.gr). Επιπρόσθετα αποτέλεσε μια επιπλέον παρότρυνση προς τα «μέλη» της ένωσης στο να διατηρήσουν υγιή τα δημόσια οικονομικά τους.

Τέλος, το Σύμφωνο για το Ευρώ+ αποτέλεσε ένα συμπληρωματικό πρόγραμμα με πρόσθετες μεταρρυθμίσεις στα πλαίσια του οποίου τα κράτη μέλη λόγω των υποχρεώσεων και των δεσμεύσεων που έχουν λάβει κρίνεται ικανοποιητική ή όχι η βελτίωση που επέδειξαν. Πιο συγκεκριμένα, πρότεινε να υπάρχει συντονισμός σε εθνικό επίπεδο των πολιτικών για τους μισθούς και την απασχόληση και η πρόοδος των οικονομιών όσον αφορά την ανταγωνιστικότητα. Επίσης, θα κρίνεται ανάλογα με βάση τις εξελίξεις στους μισθούς για το αν θα γίνονται συστάσεις από το «Ευρωπαϊκό Συμβούλιο» εκεί που κρίνει πως τα κράτη χρειάζονται αναγκαίες προσαρμογές στις εθνικές πολιτικές τους (Καραμεσίνη, Μ., 2011).

Η εφαρμογή περιοριστικών δημοσιονομικών πολιτικών από τα κράτη-μέλη, το νέο αυτό πλαίσιο της ενισχυμένης οικονομικής επιτήρησης έθεσε σε αμφισβήτηση κατά πόσο ήταν τελικά κατάλληλη αυτή η δημοσιονομική επιβολή να βοηθήσει την Ευρωζώνη αλλά

και την ΕΕ να βγουν από την κρίση αλλά την ΕΣΑ στο κατά πόσο μπορούσε τελικά να συγκρατήσει για άλλη μία φορά την άνοδο της ανεργίας.

Γ' Μέρος

Συμπεράσματα

Αντικείμενο της παρούσας εργασίας ήταν η μελέτη της ΕΣΑ στην ΕΕ την περίοδο της ύφεσης καθώς και πως αυτή λειτούργησε στην περίπτωση της Ελλάδας. Βασική επιδίωξη μας ήταν να μελετήσουμε τις παρεμβάσεις και τις όποιες αλλαγές διαμορφώθηκαν στα θέματα που αφορούσαν την εργασία, λόγω της ένταξης της χώρας μας στα προγράμματα οικονομικής προσαρμογής (μνημόνια). Επιπλέον μια βασική επιδίωξη ήταν να μελετηθούν οι συνέπειες που επέφεραν οι μεταρρυθμίσεις στα εργασιακά δρώμενα της χώρας. Επιπρόσθετος στόχος της ανάλυσης μας επίσης, ήταν η ΕΣΑ πριν την εμφάνιση της οικονομικής κρίσης και πως αυτή διαμορφώθηκε μετά από αυτήν και αν τελικά κρίθηκε ικανή ή όχι να αντιμετωπίσει την αλματώδη άνοδο της ανεργίας.

Πριν να ξεσπάσει η χρηματοπιστωτική κρίση, η ΕΣΑ διαμέσου γενικών «Κατευθυντήριων Γραμμών» προς την Ελλάδα αλλά και τις λοιπές χώρες της ΕΕ, όριζε τις πολιτικές που αφορούσαν την απασχόληση. Υπήρχε θα λέγαμε ένα «χαλαρό» πλαίσιο μέσω του οποίου οι χώρες θα συντονίζονταν, χωρίς να υπάρχουν ποσοτικές δεσμεύσεις από τα κράτη μέλη. Ωστόσο «μετά κρίσης» αυτό άλλαξε, αφού πλέον υπάρχουν δεσμεύσεις εκ μέρους της Ελλάδας. Η ένταξης της χώρας στα προγράμματα οικονομικής προσαρμογής καθώς και το μεταρρυθμιστικό πλαίσιο που αφορά την Ελληνική αγορά εργασίας, καθορίζεται πλέον από το «Μεσοπρόθεσμο Δημοσιονομικό Πρόγραμμα» (ΙΝΕ, 2014) αλλά και μέσω των νέων εργαλείων οικονομικής διακυβέρνησης της ΕΕ.

Έτσι με αυτό τον τρόπο, η πολιτική της ΕΕ άλλαξε από αυτήν του ήπιου συντονισμού των πολιτικών σε μία θέση άσκησης αυστηρής επιτήρησης. Ταυτόχρονα τα εργαλεία που χρησιμοποιούνται στα πλαίσια της οικονομικής διακυβέρνησης, ορίζουν ένα νέο πλαίσιο επιτήρησης πλέον που βασίζεται στην ενισχυμένη εποπτεία. Όλες αυτές οι μεταρρυθμίσεις και οι αλλαγές που προήλθαν ως προϊόν της κρίσης άλλαξαν άρδην τα δεδομένα. Αδιαμφισβήτητα υπήρξαν μεγάλης κλίμακας αλλαγές στην αγορά εργασίας, οι οποίες κινήθηκαν στο ευρύτερο πλαίσιο των αρνητικών επιπτώσεων και του στίγματος που άφησε η κρίση στην Ελλάδα.

Τα προβλήματα τα οποία δημιουργήθηκαν ως επακόλουθο των αλλαγών αυτών δεν άργησαν να κάνουν την εμφάνισή τους. Η συρρίκνωση του κοινωνικού κράτους και των κοινωνικών δαπανών από τα «κράτη-μέλη» που επλήγησαν επέφεραν επιπτώσεις στους εργαζόμενους αλλά και στο μεγαλύτερο μέρος των πολιτών αυτών, με τις συντάξεις αλλά και τα επιδόματα ανεργίας να είναι αυτά που υπέστησαν το μεγαλύτερο πλήγμα.

Στην περίπτωση όμως της χώρας μας, οι μεταρρυθμίσεις αυτές έλαβαν όπως είδαμε τη μορφή νομοθετικών παρεμβάσεων και εφαρμόστηκαν δεσμευτικά προκειμένου να μπορέσει η χώρα μας να συνεχίσει να λαμβάνει τη χρηματοοικονομική στήριξη από την Τρόικα. Σε ένα ευρύτερο πλαίσιο, όλα αυτά τα μέτρα και οι αποφάσεις που κλήθηκε να εφαρμόσει η χώρα μας επέφεραν, όπως ήταν λογικό, σημαντικές επιπτώσεις στο περιεχόμενο των εργασιακών σχέσεων (Κουζής et. al , 2012).

Όλες αυτές οι μεταρρυθμίσεις που προωθήθηκαν δημιούργησαν ένα νέο πλαίσιο παρεμβάσεων άνευ προηγουμένου που επηρέασε σε σημαντικό βαθμό σχεδόν όλους τους τομείς της οικονομικής και κοινωνικής ζωής. Μοιραία, ανεπηρέαστος δεν έμεινε και ο τομέας της απασχόλησης που υπήρξε ένα από τα «πρώτα θύματα» της κρίσης και συμβάδισε παράλληλα με τον περιορισμό της ανάπτυξης. Το ανθρώπινο δυναμικό της χώρας μας και συγκεκριμένα, ο ενεργά οικονομικός πληθυσμός της, υπήρξε δέκτης της απορρύθμισης των εργασιακών σχέσεων. (Maris, G., Sklias, P., & Maravegias, N., 2022). Η χώρα μας δέχθηκε ένα «σοκ» μέτρων εξυγίανσης σε εξαιρετικά σύντομο χρονικό διάστημα και σε μεγάλο όγκο (Κουζής, Γ., 2016).

Η κρίση προκάλεσε όπως είπαμε τη δραματική μείωση της παραγωγικής δραστηριότητας στη χώρα μας με άμεση συνέπεια ο ιδιωτικός τομέας να μην μπορεί ουσιαστικά να δημιουργήσει επαρκείς θέσεις απασχόλησης για αυτόν τον μεγάλο αριθμό ανέργων. Συνεπώς, δεν αρκεί, όπως είναι φανερό, οι ενεργές πολιτικές απασχόλησης για να αντιμετωπιστεί η ανεργία, καθώς όπως είδαμε δεν υπάρχουν διαθέσιμες θέσεις απασχόλησης για όλο αυτό το ποσοστό των ανέργων. Άρα, αυτό που ήταν ορθό να γίνει σε συνδυασμό πάντα με την ταυτόχρονη αναβάθμιση του πλαισίου των πολιτικών απασχόλησης, θα είναι η προώθηση και των πολιτικών ενίσχυσης της παραγωγικής διαδικασίας, όπως είναι για παράδειγμα οι μακροοικονομικές πολιτικές, έτσι ώστε με αυτό τον τρόπο να αυξηθούν οι διαθέσιμες θέσεις απασχόλησης για τους ανέργους (Maris, G., & Flouros, F. ,2022).

Ολοκληρώνοντας αυτή τη μελέτη, καταλήγουμε στο συμπέρασμα πως όλα αυτά τελικά απέδειξαν την αποτυχία της νέα ΕΣΑ να μπορέσει να αποτελέσει το «μοχλό συμπίεσης» ενάντια σε όλες αυτές τις υφεσιακές οικονομικές πολιτικές που ασκούνται ταυτόχρονα σε όλες τις χώρες της Ευρωζώνης. Η ανεργία που εμφανίστηκε στη διάρκεια της οικονομικής κρίσης από τη διαρκή συμπίεση της εγχώριας ζήτησης, δεν αντιμετωπίζεται με πολιτικές που αφορούν στην επιδότηση του κόστους εργασίας αλλά μέσα από μία γενικότερη αλλαγή της οικονομικής πολιτικής και αυτό φυσικά εμφανίζεται σε περιπτώσεις όπου η ανεργία είχε λάβει δραματικές διαστάσεις στην περίοδο αυτή. Η περίπτωση της Ελλάδας καταδεικνύει την αναγκαιότητα της ύπαρξης και του επανασχεδιασμού ενός νέου κανονιστικού πλαισίου της Ένωσης που να στοχεύει στην άμεση και δραστική μείωση πιθανόν τέτοιων μελλοντικών προβλημάτων. Η ικανότητα της Ένωσης να προσδιορίζει τέτοιου είδους προβλήματα στην πορεία ολοκλήρωσης της γεννά το ερώτημα πως αυτή τα προσδιορίζει και πως αυτοπροσδιορίζεται μέσα από αυτά.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ

- Αλπάτη, Ε. (2018). « Η Ευρωπαϊκή Στρατηγική Απασχόλησης (ΕΣΑ 2020) και πως αυτή επηρεάζει την Εθνική Στρατηγική της Ελλάδας για την αντιμετώπιση της ανεργίας και την ανάπτυξη της απασχόλησης. Ο ρόλος του ΟΑΕΔ ως Εθνικού φορέα μέσα από καινοτόμες ιδέες και καλές πρακτικές (benchmarking) άλλων χωρών». Μεταπτυχιακή Εργασία. Σχολή Επιστημών Διοίκησης Επιχειρήσεων, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη. Ανακτήθηκε 15 Ιουνίου, 2022 από: <https://dspace.lib.uom.gr/bitstream/2159/21889/4/AlpatiEvgeniaMsc2018.pdf>
- Ανανιάδης, Π. (2012). Η στρατηγική της Λισσαβόνας και το νέο ευρωπαϊκό κοινωνικό μοντέλο. ΠΜΣ στις Ευρωπαϊκές Πολιτικές Νεολαίας. Πανεπιστήμιο Μακεδονίας. Θεσσαλονίκη. Ανακτήθηκε 04 Δεκεμβρίου, 2022 από: <http://dspace.lib.uom.gr/handle/2159/15085>
- Βαρεία, Ι. (2013). Η πολιτική απασχόλησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης και η καταπολέμηση της ανεργίας στην Ελλάδα. Μεταπτυχιακή Εργασία. ΠΜΣ. Εθνική και Κοινοτική Διοίκηση. Πολιτικών και Κοινωνικών Επιστημών. Πάντειο Πανεπιστήμιο. Αθήνα. Ανακτήθηκε 12 Οκτωβρίου, 2022 από: <http://pandemos.panteion.gr/index.php?op=record&lang=el&pid=iid:6713>
- Γερογιάννη, Ει. (2006). Τεχνολογική αλλαγή, ο τομέας της πληροφορικής και επικοινωνίας και οι πολιτικές απασχόλησης στην ΕΕ και στην Ελλάδα. Πτυχιακή Εργασία. Τμήμα Οικονομικών Επιστημών. Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας. Βόλος. Ανακτήθηκε 18 Ιουνίου, 2022 από: <https://core.ac.uk/download/pdf/132805142.pdf>
- Γιαλουρή, Ε. (2018). Τα βαθύτερα αίτια της Ελληνικής Οικονομικής Κρίσης – οι επιπτώσεις στον τομέα της παιδείας. ΠΜΣ Οικονομική και Διοίκηση για Μηχανικούς. Σχολή Επιστημών Διοίκησης. Πανεπιστήμιο Αιγαίου. Ανακτήθηκε 15 Νοεμβρίου, 2022 από: <file:///C:/Users/Dell/Desktop/%CE%9C%CE%95%CE%A4%CE%91%CE%A0%CE%A4%CE%A5%CE%A7%CE%99%CE%91%CE%9A/%CE%94%CE%99%CE%A0%CE%9B%CE%A9%CE%9C%CE%91%CE%A4%CE%99%CE%9A%CE%97/%CE%A4%CE%B1->

[CE%9C%CE%99%CE%9A%CE%97%20%CE%9A%CE%A1%CE%99%CE%A3%CE%97%20%CE%9A%CE%91%CE%99%20%CE%A4%CE%91%20%CE%9C%CE%9D%CE%97%CE%9C%CE%9F%CE%9D%CE%99%CE%91.pdf](#)

Ζαφειρόπουλος, Κ. (2015) Πώς γίνεται μια επιστημονική εργασία; Επιστημονική έρευνα και συγγραφή εργασιών. Αθήνα: Κριτική

Η Ευρώπη από το Α έως το Ω: Οδηγός της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης, (1997). Υπηρεσία Επίσημων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων. europa.eu.

INE (2008). Οι εργασιακές σχέσεις στην Ευρώπη και την Ελλάδα. Ετήσια Έκθεση 2008. Αθήνα. Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ. (INE ΓΣΕΕ).

INE (2010). Η Ελληνική οικονομία και η Απασχόληση. Ετήσια Έκθεση 2010. Αθήνα. Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ. (INE ΓΣΕΕ).

INE (2014). Η Ελληνική οικονομία και η Απασχόληση. Ετήσια Έκθεση 2014. Αθήνα. Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ. (INE ΓΣΕΕ).

I.O.B.E (2010), Η Ελληνική Οικονομία, Τριμηνιαία Έκθεση, Αρ. τεύχους 60, Ιούλιος 2010.

Καραμεσίνη, Μ. (2011). «Η πολιτική απασχόλησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης αντιμέτωπη με την οικονομική κρίση». 4ο Διεθνές Επιστημονικό Συνέδριο της Ελληνικής Εταιρείας Κοινωνικής Πολιτικής «Ο ρόλος της κοινωνικής πολιτικής σήμερα: Κριτικές προσεγγίσεις και προκλήσεις» Αθήνα. Ανακτήθηκε 17 Ιουνίου, 2022 από: <http://eekp.gr/wp-content/uploads/2013/09/arxeio8.1.pdf>

Καραμεσίνη Μ. (2011), Η πολιτική απασχόλησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, στο Θ. Σακελλαρόπουλος (επιμ.) Η κοινωνική πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Αθήνα: Διόνικος. Ανακτήθηκε 19 Ιουνίου, 2022 από: <http://eekp.gr/wp-content/uploads/2013/09/arxeio8.1.pdf>

Καραμεσίνη, Μ. & Κουζής, Γ. (2005). Πολιτική Απασχόλησης. Πεδίο σύζευξης της οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής. Αθήνα: Gutenberg.

Κοινωνική Πολιτική και πολιτική απασχόλησης: γενικές αρχές (2022), Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, europarl.europa.eu Ανακτήθηκε 22 Οκτωβρίου, 2022 από: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/el/sheet/52/%CE%BA%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CF%89%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%B7-%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%B7->

[%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%B7-%CE%B1%CF%80%CE%B1%CF%83%CF%87%CE%BF%CE%BB%CE%B7%CF%83%CE%B7%CF%82-%CE%B3%CE%B5%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%B5%CF%82-%CE%B1%CF%81%CF%87%CE%B5%CF%82](#)

Κουζής Γ.(2011): Η εργασία στη δίνη της οικονομικής κρίσης και του μνημονίου:
Δέκα επισημάνσεις, Περιοδικό Ουτοπία Τευχ.97, Νοέμβριος –Δεκέμβριος.

Κουζής, Γ., Γεωργιάδου, Π., Καψάλης, Α., Κούστα, Ε., Λαμπουσάκη, Σ.& Σταμάτη Α.(2012). Οι εργασιακές σχέσεις στην Ευρώπη και στην Ελλάδα. Ετήσια Έκθεση 2012 Επιστημονικές Εκθέσεις (Reports)/8 Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ.

Κουζής, Γ. (2016). Η κρίση και τα μνημόνια ισοπεδώνουν την Εργασία, στο Επιστημονική Εταιρία Κοινωνικής Πολιτικής,τ.6. Πάντειο Πανεπιστήμιο. Αθήνα. Ανακτήθηκε 20 Ιουνίου, 2022 από:
<https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/eejp/article/view/10878/10903>

Κουζής, Γ. (2017). Η εργασία στο απόσπασμα κατά την περίοδο της κρίσης και των μνημονίων. Κοινωνική Πολιτική, 3, 7-18. Ανακτήθηκε 29 Οκτωβρίου, 2022 από:
<https://doi.org/10.12681/sp.10587>

Κουζής, Γ. & Καψάλης, Α. (2020). Οι εργασιακές σχέσεις στο πλαίσιο του Τρίτου Μνημονίου. Τα επίμαχα πεδία διαπραγμάτευσης με τους δανειστές και το Ευρωπαϊκό Περιβάλλον. Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ. Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων. Αθήνα. Ανακτήθηκε 30 Νοεμβρίου, 2022 από:
https://www.inegsee.gr/wp-content/uploads/2020/11/Meleti_50.pdf

Κουλαφέτη, Μ. (2020). Η εφαρμογή των ενεργητικών πολιτικών απασχόλησης στην Ελλάδα. Οι Ευρωπαϊκές κατευθύνσεις και η υλοποίησή τους σε εθνικό επίπεδο. Τελική εργασία. Εθνικό Κέντρο Δημόσιας Διοίκησης & Αυτοδιοίκησης. Ανακτήθηκε 04 Δεκεμβρίου, 2022 από:
<http://repositoryesdda.ekdd.gr/jspui/handle/123456789/456>

- Κουτρούκης, Θ. (2017). Η Ελληνική Αγορά Εργασίας μετά την Κρίση του 2008: Απορρύθμιση, Αναθέσμιση και Αποκέντρωση. Κοινωνική Πολιτική, 7, 43–52. Ανακτήθηκε 01 Νοεμβρίου, 2022 από: <https://doi.org/10.12681/sp.14168>
- Κουφάρης, Γ., (2010), Η παγκόσμια οικονομική κρίση και οι χρηματιστηριακές αγορές. Περιοδικό Χρήμα, Ιανουάριος-Φεβρουάριος 2010.
- Κυριακούλιας, Π.(2013). Εργασία και απασχόληση στην Ελλάδα, Ετήσια Έκθεση 2012, Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας και Ανθρώπινου Δυναμικού.
- Λασκαρίδου, Σ. (2021). Η Ελλάδα στο πλαίσιο της διεθνούς οργάνωσης εργασίας τα χρόνια των μνημονίων: η επίδραση σε θεμελιώδη δικαιώματα στην εργασία και η παρασχεθείσα τεχνική βοήθεια. Μεταπτυχιακή Εργασία. ΠΜΣ Δημόσια Οικονομία και Πολιτική. Τμήμα Λογιστικής και Χρηματοοικονομικής. Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής. Αιγάλεω. Ανακτήθηκε 18 Νοεμβρίου, 2022 από: https://polynoe.lib.uniwa.gr/xmlui/bitstream/handle/11400/1572/LASKARIDOU_05418.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Μελάς, Κ. (2011). Οι σύγχρονες κρίσεις του παγκόσμιου χρηματοπιστωτικού συστήματος 1974-2008. Αθήνα: Λιβάνη
- Μητροπούλου, Φ. (2015). « Ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης και καταπολέμησης της ανεργίας για νέους στην Ελλάδα - Ποιοτική αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας των προγραμμάτων απασχόλησης που απευθύνονται σε ανέργους νέους ηλικίας 15-24 στο νόμο Αχαιΐας». Μεταπτυχιακή Εργασία. Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, Τμήμα Κοινωνικών Επιστημών, Κόρινθος. Ανακτήθηκε 15 Ιουνίου, 2022 από: <https://amitos.library.uop.gr/xmlui/bitstream/handle/123456789/2636/%ce%9c%ce%b7%cf%84%cf%81%ce%bf%cf%80%ce%bf%cf%8d%ce%bb%ce%bf%cf%85%20%ce%a6.%20-%20%ce%9c%ce%b5%cf%84%ce%b1%cf%80%cf%84%cf%85%cf%87%ce%b9%ce%b1%ce%ba%ce%ae%20%ce%94%ce%b9%cf%80%ce%bb%cf%89%ce%bc%ce%b1%cf%84%ce%b9%ce%ba%ce%ae%20%ce%95%cf%81%ce%b3%ce%b1%cf%83%ce%af%ce%b1.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Μουρίκη, Α., (2012). Στον βωμό της ανταγωνιστικότητας: η απορρύθμιση της αγοράς εργασίας και των εργασιακών σχέσεων την περίοδο 2010 – 2012 και οι επιπτώσεις της στις προοπτικές ανάπτυξης, στο Μουρίκη Α., Μπαλούρδος Δ., Παπαλιού Ο.,

- Ρομποτή, Ε.(2016). Η νέα Στρατηγική «Ευρώπη 2020» και η κριτική αποτίμηση της κοινωνικής διάστασης στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης. Socialpolicy.gr. Ανακτήθηκε 08 Δεκεμβρίου, 2022 από: <https://socialpolicy.gr/2016/08/%CE%B7-%CE%BD%CE%AD%CE%B1-%CF%83%CF%84%CF%81%CE%B1%CF%84%CE%B7%CE%B3%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CE%B5%CF%85%CF%81%CF%8E%CF%80%CE%B7-2020-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%B7-%CE%BA%CF%81%CE%B9%CF%84%CE%B9.html>
- Ρομποτή Ε., & Φερόνας Α. (2017). Οι Επιπτώσεις της Οικονομικής Κρίσης στην Αγορά Εργασίας των Χωρών υπό το Καθεστώς Δημοσιονομικής Προσαρμογής: Μια Συγκριτική Ανάλυση. Κοινωνική Πολιτική, 5, 38–63. Ανακτήθηκε 12 Νοεμβρίου, 2022 από: <https://doi.org/10.12681/sp.10600>
- Ρουμελιώτης, Π. (2002). Παγκόσμια Οικονομική Διακυβέρνηση. Αθήνα: Λιβάνη
- Σακελλαρόπουλος Θ. (2001), *Υπερεθνικές κοινωνικές πολιτικές την εποχή της παγκοσμιοποίησης*, Αθήνα: Κριτική
- Σύμφωνο για την Ανάπτυξη και την Απασχόληση (2022). mfa.gr Ανακτήθηκε 19 Νοεμβρίου, 2022 από: <https://www.mfa.gr/brussels/monimi-antiprosopeia-ee/ellada-sten-ee/sumphono-gia-ten-anaptuxe-kai-ten-apaskholesee.html>
- Σωτηρόπουλος, Δ.(2009). Ευκαιρίες και προβλήματα της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Πολιτικής :η Ευρωπαϊκή Πολιτική Απασχόλησης και η Ανοιχτή Μέθοδος Συντονισμού. Άρθρο προς δημοσίευση στον συλλογικό τόμο της Επιστημονικής Εταιρείας Κοινωνικής Πολιτικής ΕΕΚΠ)
- Τριανταφυλλίδου, Ε., (2014). Ανεργία των νέων και πολιτικές απασχόλησης (Η Ευρωπαϊκή και Εθνική Διάσταση)- Μελέτη απορρόφησης αποφοίτων του τμήματος Κοινωνικής Διοίκησης. Διπλωματική Εργασία. ΠΜΣ. Κοινωνική Πολιτική και Πολιτική Εργασία. Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο. Θράκη. Ανακτήθηκε 18 Σεπτεμβρίου, 2022 από: <https://repo.lib.duth.gr/jspui/bitstream/123456789/10356/1/Triantafillidou.pdf>
- Υφαντόπουλος, Ν.Γ. (2011). «Η Κοινωνική Πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης». Διόνικος, Αθήνα.
- Φερόνας, Α.(2007). Η επίδραση της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής Απασχόλησης στην ελληνική πολιτική απασχόλησης. Μία περίπτωση γνωσιακού Εξευρωπαϊσμού,

Κοινωνική Συνοχή και Ανάπτυξη 2 (2) 109-127) Ανακτήθηκε 02 Δεκεμβρίου, 2022 από: <https://doi.org/10.12681/scad.9045>

Φερόνας Α. (2017). Η Κοινωνική Διάσταση της «Ευρώπης 2020»: Ρητορική και Πραγματικότητα. Κοινωνική Πολιτική, 1, 65–88. Ανακτήθηκε 02 Δεκεμβρίου, 2022 από: <https://doi.org/10.12681/sp.10547>

Φίλιππας Ν, Διαχείριση Δημοσίου Χρέους σε ένα Πολύπλοκο Περιβάλλον, Οικονομικά Χρονικά, 2014.

Φιτσώρου, Δ., Κ. (2014). Η απορρύθμιση των εργασιακών σχέσεων και οι επιπτώσεις στο ανθρώπινο δυναμικό στην Ελλάδα της κρίσης. Η επίδραση της Ευρωπαϊκής Ένωσης. ΠΜΣ. Ευρωπαϊκή Κοινωνική Πολιτική. Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου. Κόρινθος. Ανακτήθηκε 08 Δεκεμβρίου, 2022 από: https://amitos.library.uop.gr/xmlui/bitstream/handle/123456789/2861/%ce%9f%ce%a1%ce%99%ce%a3%ce%a4%ce%99%ce%9a%ce%9f_%ce%a6%ce%99%ce%a4%ce%a3%ce%a9%ce%a1%ce%9f%ce%a5_1.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Φλώρου Κ., «Η απασχόληση στην Ευρωπαϊκή Ένωση», στο Αγαλλοπούλου Π., Η πολιτική απασχόλησης στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, οπ. παρ., σελ. 66

Φουλίδου, Α. (2015). Οι αγορές εργασίας και οι πολιτικές απασχόλησης στα κράτη-μέλη της ΕΕ σε συνθήκες οικονομικής κρίσης: Η περίπτωση των νέων ευέλικτων μορφών εργασίας. ΠΜΣ. Κατεύθυνση Πολιτικής Ανάλυσης. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο: Θεσσαλονίκη. Ανακτήθηκε 02 Δεκεμβρίου, 2022 από: 10.26262/heal.auth.ir.287189

Φωτεινάτου, Μ., Α.(2016). Η ανοικτή μέθοδος διακυβέρνησης και η εφαρμογή της στην πολιτική για την απασχόληση από την ΕΕ. Μεταπτυχιακή Εργασία. ΠΜΣ. Νομική Σχολή. Τομέας Διεθνών Σπουδών. Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης. Κομοτηνή. Ανακτήθηκε 26 Νοεμβρίου, 2022 από: https://repo.lib.duth.gr/jspui/bitstream/123456789/13210/1/FoteinatuM_2016.pdf

Χατζή, Δ.Α. (2014). Η οικονομική κρίση στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Πτυχιακή Εργασία. Σχολή Διοίκησης και Οικονομίας, Τμήμα Λογιστικής και Χρηματοοικονομικής. ΤΕΙ Πειραιώς. Ανακτήθηκε 13 Οκτωβρίου, 2022 από: <http://oceanis.lib2.uniwa.gr/xmlui/handle/123456789/2391>

Χατζηπαύλου, Α. (2021). Η κατάρτιση και η δια βίου μάθηση ως συστατικά στήριξης της ανταγωνιστικότητας και της απασχόλησης της ΕΕ. Μετεξελίξεις και προοπτικές της Πολιτικής Συνοχής. Μεταπτυχιακή Εργασία. ΠΜΣ. Διεθνείς και Ευρωπαϊκές

πολιτικές στην εκπαίδευση, την κατάρτιση και την έρευνα. Πανεπιστήμιο Πειραιώς.
Ανακτήθηκε 21 Οκτωβρίου, 2022 από:
http://dx.doi.org/10.26267/unipi_dione/1453

Χούπη, Αικ. (2016). Οι αναπτυξιακές, διαρθρωτικές, κοινωνικές και θεσμικές επιδράσεις των Προγραμμάτων Προσαρμογής (Μνημονίων) στην Ελλάδα. Διπλωματική Εργασία. ΠΜΣ Διεθνείς και Ευρωπαϊκές Σπουδές. Πανεπιστήμιο Πειραιώς.
Ανακτήθηκε 28 Σεπτεμβρίου, 2022 από:
https://dione.lib.unipi.gr/xmlui/bitstream/handle/unipi/9735/Choupi_Aikaterini.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Η 8ετία των Μνημονίων (2018). Vouliwatch.gr . Ανακτήθηκε 15 Δεκεμβρίου, 2022 από:
<https://vouliwatch.gr/news/article/i-lix-i-toy-mnimoniou-kai-i-exodos-apo-tin-krisi>

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

Baily, MN., Litan, RE. & Johnson, MS. (2008). The origins of the Financial Crisis. In Business and Public Policy, Fixing Finance Series, Paper 3. Ανακτήθηκε 10 Δεκεμβρίου, 2022 από : https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/11_origins_crisis_baily_litan.pdf

De Grauwe, P., 2010. “The Greek Crisis and the Future of the Eurozone.”
http://www.econ.kuleuven.be/ew/academic/intecon/Degrauwe/PDGpapers/Discussion_papers/EuroIntelligence-March-2010.pdf

European Commission, (2009), Economic and Financial Affairs: Economic crisis in Europe: Causes, consequences and responses. European Economy, Brussels.

European Union (2022), europa.eu, Ανακτήθηκε 14 Νοεμβρίου, 2022 από:
https://europa.eu/european-union/law/treaties_el

Hacker, B. (2013). The End of the European Social Model as we have envisioned it? Political Economy Principles in Europe may be changed by the Economic Crisis Governance. SPERI Annual Conference: Beyond Austerity vs. Growth: The Future of the European Political Economy. University of Sheffield.

- Kouretas, G. and Vlamis, P., 2010, The Greek Crisis: Causes and Implications, PANOECONOMICUS, Volume 4, pp. 391-404
- Maris, G., & Flouros, F. (2021). The green deal, national energy and climate plans in Europe: Member States' compliance and strategies. *Administrative Sciences*, 11(3), 75. Ανακτήθηκε 22 Δεκεμβρίου, 2022 από: <https://doi.org/10.3390/admsci11030075>
- Maris, G. (2022). Introduction: Eurozone and the Greek economic crisis in 2020: current challenges and prospects. *European Politics and Society*, 23(4), 443-446. Ανακτήθηκε 12 Δεκεμβρίου, 2022 από: <https://doi.org/10.1080/23745118.2021.1895551>
- Maris, G., & Manoli, P. (2022). Greece, Germany and the Eurozone crisis: Preferences, strategies and power asymmetry. *German Politics*, 31(2), 281-301. Ανακτήθηκε 17 Δεκεμβρίου, 2022 από: <https://doi.org/10.1080/09644008.2022.2026928>
- Maris, G., & Flouros, F. (2022). Economic crisis, COVID-19 pandemic, and the Greek model of capitalism. *Evolutionary and Institutional Economics Review*, 19(1), 469-484.
- Maris, G., Sklias, P., & Maravegias, N. (2022). The political economy of the Greek economic crisis in 2020. *European Politics and Society*, 23(4), 447-467. Ανακτήθηκε 05 Δεκεμβρίου, 2022 από: <https://doi.org/10.1080/23745118.2021.1895552>
- Mitchell, K. (2014). Does European Identification Increase Support for Further Economic Integration? *Journal of European Integration*, 36(6), 601-618.
- Nugent, N. (2012). Πολιτική και Διακυβέρνηση στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Ιστορία, Θεσμοί, Πολιτικές. Αθήνα: Σαββάλας.
- OECD (2000), Policies Towards Full Employment. Ανακτήθηκε 25 Νοεμβρίου, 2022 από: https://www.oecdilibrary.org/employment/policies-towards-full-employment_9789264181632-en.
- Plimakis, S., Maris, G., Masouras, A., Galanos, G., & Karachalios, G., (2021). EU Structural funds and employment policy performance in Greece: impact and reform during the fiscal austerity years. *European Politics and Society*, 23(4), 517-531. Ανακτήθηκε 02 Δεκεμβρίου, 2022 από: <https://doi.org/10.1080/23745118.2021.1895556>

Sklias, P. and Maris, G. (2013) The Political Dimension of the Greek Financial Crisis, Perspectives on European Politics and Society, vol. 14, no. 1, pp. 144-164.